

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
KATEDRA ZA BIBLIOTEKARSTVO

AUTORSKOPRAVNA PITANJA U VISOKOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU

Diplomski rad

15 ECTS bodova

Mentorica: prof. dr. sc. Daniela Živković

Studentica: Petra Žalac

Zagreb, 2016.

Sadržaj

1.	Uvod	4
2.	Autorsko pravo	5
2.1.	Autorsko djelo	5
2.2.	Autor	6
2.3.	Autorska prava.....	7
2.3.1.	Moralna prava autora	8
2.3.2.	Imovinska prava autora	9
2.4.	Važnost autorskog prava	10
2.5.	Iznimke i ograničenja od zaštite autorskim pravom.....	10
2.5.1.	Citiranje.....	12
2.5.2.	Privatno korištenje.....	13
2.5.3.	Nastava i znanstveno istraživanje	13
2.5.4.	Djela siročad.....	14
3.	Pravo na obrazovanje.....	16
4.	Otvoreni pristup.....	17
4.1.	Budimpeštanska inicijativa za otvoreni pristup.....	18
4.2.	Bethesdanska izjava o objavljivanju u otvorenom pristupu	19
4.3.	Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenom znanju	20
4.4.	Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu.....	21
4.5.	Modeli otvorenog pristupa.....	23
4.6.	Autorska prava u otvorenom pristupu	25
4.6.1.	Časopisi i učenje s posebnim osvrtom na otvoreni pristup	25
4.6.2.	Repozitoriji i učenje s posebnim osvrtom na otvoreni pristup.....	26
5.	E-učenje.....	28
6.	Otvoreni pristup u nastavi na Filozofskom fakultetu: LMS (Omega), repozitorij, baze podataka	29
6.1.	Repozitorij Filozofskog fakulteta	30
6.2.	Omega.....	31
6.3.	Elektronički izvori	31
7.	Istraživanje.....	33

7.1.	Ciljevi i svrha istraživanja	33
7.2.	Uzorak i metodologija istraživanja.....	33
7.3.	Rasprava	45
8.	Zaključak	47
9.	Literatura:	49
10.	Prilog: anketa	51

1. Uvod

U nastavi su se oduvijek koristila djela zaštićena autorskim pravom. Učenici u školama koriste udžbenike i radne bilježnice koje su kupili te time stekli pravo na njihovo korištenje. Studenti pak na sveučilištima u svom studiranju također koriste različite knjige, kako za učenje, tako i za pisanje seminarskih, završnih i diplomskih radova. Osim knjiga za fakultetsko obrazovanje važni su i znanstveni članci objavljeni u znanstvenim časopisima. Studenti, poput učenika, mogu kupiti knjige ili bilo koju drugu vrstu literature koja im je potrebna, međutim one su često skupe pa ih studenti fotokopiraju. Tada dolazi u pitanje poštivanje autorskih prava, jesu li studenti kopiranjem literature koja im je potrebna kako bi mogli napisati seminarski rad ili položiti ispit, prekršili zakon o autorskim pravima? Osim fotokopiranja, studenti često slažu različite skripte u koje također unose građu koja je možda zaštićena autorskim pravom. Postavlja se pitanje je li i to kršenje autorskih prava. Do njihovog kršenja može doći i prilikom pisanja rada, ako student ne citira literaturu iz koje je preuzeo građu za svoj rad. No ponekad su i sami sveučilišni profesori izloženi mogućem kršenju autorskih prava, ukoliko rade zbirke ili skripte za svoje studente te ih stavljaju na internet ili pak ako stavljaju i radove samih studenata na mrežu ili u repozitorij. Posebno danas, u vrijeme razvoja interneta, kada je velik broj sadržaja dostupan na njemu, autorska su prava ugrožena; kako u svakodnevnom korištenju, tako i u nastavi. Cilj je ovog rada prikazati autorskoppravna pitanja u nastavi, provjeriti poznavanje autorskog prava kod studenata i krše li ga oni svjesno ili nesvjesno te ih povezati s otvorenim pristupom. Otvoreni je pristup važan u nastavi jer omogućuje studentima da besplatno pristupe člancima iz časopisa i radovima pohranjenim u repozitoriju, koje mogu koristiti za učenje ili pisanje vlastitih radova. U prvom dijelu rada reći će se nešto o autorskom pravu i o otvorenom pristupu informacijama te oblicima njegovog ostvarivanja, koji je također važan za obrazovanje studenata, budući da je većina znanstvenih članaka koje studenti koriste u otvorenom pristupu. U drugom dijelu rada bit će prikazano istraživanje provedeno u obliku ankete među studentima Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koje se odnosi na autorskoppravna pitanja u nastavi. Od studenata se tražilo da procijene svoje poznavanje autorskog prava i iznošenje vlastitog stava o njegovoj važnosti. Nastava se odvija u elektroničkom okruženju kroz LMS (Omega), repozitorije i baze podataka.

2. Autorsko pravo

Kako bismo razumjeli što je to autorsko pravo, prvo je potrebno razumjeti na što se ono odnosi, kakva su to djela koja se njime štite. Također, važno je definirati i pojam autora o čijem je pravu riječ. Od studenata se u istraživanju za ovaj rad tražilo da sami procijene koliko poznaju autorsko pravo te da izraze stav o njegovoj važnosti i o tome razmišljaju li o njemu prilikom korištenja autorskih djela, a pitanjima se provjerilo koliko ga poznaju.

2.1. Autorsko djelo

Studenti u svom radu koriste autorska djela, čiju definiciju pronalazimo u *Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima*: „Autorsko djelo je originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu ako ovim Zakonom nije drukčije određeno.“¹

U autorska se djela ubrajaju pisana i govorna jezična djela, dramska, glazbena i dramsko-glazbena djela, pantomimska, koreografska djela, djela likovnih umjetnosti, arhitektonska djela, djela primijenjene umjetnosti i industrijskog dizajna, fotografska i audiovizualna djela, kartografska djela, tehnički crteži, skice i planovi te računalni programi. Samo se originalna autorska djela štite zakonom. U autorska djela također ubrajamo i djela izvedena iz već postojećih djela, odnosno njihove prerade koje čine prijevodi, prilagodbe te glazbene obrade kod kojih ostaje sačuvan identitet originalnog djela.²

¹ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14.
Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306987.html> (5.8.2015.)

² Horvat, A. ; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Prvo elektroničko izdanje. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2013. Str. 25-26.

2.2. Autor

Autorsko pravo potječe od latinskog naziva *auctor* koji u klasičnim jezicima označava množitelja, stvoritelja, odnosno začetnika.³ Autorima se smatraju pisci tekstova različitih sadržaja, slikari, kipari, crtači, grafičari, skladatelji, kartografi, arhitekti, koreografi, fotografi, industrijski dizajneri te filmski redatelji.⁴ Prema hrvatskom *Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima*, autorsko pravo pripada fizičkoj osobi koja stvori djelo.⁵ Dakle, autor svoje djelo ne mora posebno prijaviti ili registrirati kako bi ostvario pravo na njega. Međutim, postoje razlike u kontinentalnoeuropskom i angloameričkom poimanju autorskog prava. Kontinentalnoeuropsko pravo nositeljem autorskog prava smatra samo osobu koja je djelo stvorila, dok u angloameričkom poimanju to može biti fizička ili pravna osoba koja je financirala nastanak djela.⁶

Autor ne mora biti uvijek samo jedna osoba. Ako dvije ili više osoba surađuju na stvaranju nekog djela, a njihovi se dijelovi ne mogu samostalno koristiti, nazivamo ih koautorima.⁷ Njima pripada zajedničko autorsko pravo na stvorenom autorskom djelu, tako da svakome pripada dio autorskog prava određen razmjerno prema cijelom autorskom pravu.⁸ Ako je pak djelo nastalo sastavljanjem pojedinačnih autorskih djela dvaju ili više autora, svaki autor zadržava pravo na svoj dio.⁹

U nastavi je često korištenje autorskih djela jednog ili više autora; koriste ih nastavnici koji sadržaj tih djela prenose studentima u obliku predavanja ili navodeći ih kao potrebnu literaturu za polaganje ispita. Također, studenti ih koriste kod pisanja različitih radova i zadaća. Pritom ih oni, ali i nastavnici ponekad kopiraju pa se u ovom radu nastojalo provjeriti jesu li studenti upoznati s pravilima njihovog korištenja.

³ Henneberg, I. *Autorsko pravo*. Zagreb : Informator, 1996. Str. 1.

⁴ Horvat, A. ; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*, str. 31.

⁵ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14.
Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306987.html> (5.8.2015.)

⁶ Horvat, A. ; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*, str. 25-26.

⁷ Ibidem.

⁸ Gliha, I. *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima* : uvodne napomene, tekst zakona, stvarno kazalo, tekst obrazloženja uz Konačni prijedlog zakona. Zagreb: Narodne novine, 2004. Str. 7.

⁹ Horvat, A. ; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*, str. 25-26.

2.3. Autorska prava

U suvremenom značenju terminom *autor* označava se tvorac ili stvaratelj duhovne, odnosno intelektualne tvorevine. Kao takav, naziv autorsko pravo ima široko značenje, no najčešće obuhvaća samo pravo u pogledu intelektualnih tvorevina, odnosno kao pravo autora književnih, umjetničkih i znanstvenih djela. Ono se različito definira i imenuje u različitim zemljama, pa se tako u engleskom jeziku za autorsko pravo koristi naziv *copyright* (možda bismo mogli prevesti kao *pravo na kopiranje*), a u drugim se zemljama ono odnosi na intelektualno vlasništvo. Pojam *intelektualnog vlasništva* odnosi se na prava na književna, umjetnička i znanstvena djela, koja spadaju pod autorsko pravo, zatim na izvedbe umjetnika izvođača, fonograme te emisije radiodifuzije (srodna prava), na izume na svim područjima ljudske djelatnosti, industrijske uzorke, modele, tvorničke te uslužne žigove, trgovačka imena i nazive te zaštitu od nelojalne utakmice, na znanstvena otkrića te na sva druga prava koja pripadaju intelektualnoj djelatnosti na području znanosti, industrije, književnosti i umjetnosti.¹⁰ Autorska se prava odnose na ovlasti koje autor ima nad svojim djelom. Neka od tih prava on može za života prenijeti na druge osobe, a nakon njegove smrti ona prelaze na njegove nasljednike. Nasljednici mogu u autorskim pravima uživati 70 godina nakon smrti autora, nakon čega ona istječu.¹¹ Prema I. Hennebergu, autorsko pravo kao pojam možemo promatrati u objektivnom i subjektivnom smislu. Autorsko pravo u objektivnom smislu jest skup pravnih pravila koja normiraju pravne odnose kod intelektualnih tvorevina s književnog, umjetničkog i znanstvenog područja. Autorsko pravo u subjektivnom smislu definira se kao objektivnim pravom priznato pravo autora intelektualnih tvorevina s književnog, umjetničkog i znanstvenog područja u pogledu njegove tvorevine. Ono obuhvaća imovinska autorska prava te moralna ili osobna autorska prava. Autorska imovinska prava su isključiva prava korištenja autorskog djela. Ona su prenosiva među živima, a u slučaju smrti također se mogu prenijeti, ali su ograničenog trajanja.¹²

¹⁰ Henneberg, I. Autorsko pravo, str. 1-2.

¹¹ Horvat, A. ; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo, str. 25-26.

¹² Henneberg, I. Autorsko pravo, str. 2-3.

2.3.1. Moralna prava autora

Autorska moralna prava štite osobne interese autora, nisu prenosiva među živima, a u slučaju smrti prenosiva su samo djelomično, a prema mnogim su zakonima neograničena trajanja.¹³ Ona se zasnivaju na tezi o tome da djelo izražava autorovu osobnost.¹⁴ Prema teoriji o autorskom pravu kao pravu vlasništva, kako ju iznosi I. Henneberg u svom djelu *Autorsko pravo*, književno je djelo rezultat rada svog autora, pa autor nad njime ima jednako pravo kao što ga vlasnik ima nad bilo kojom stvari koja je predmet vlasništva; ima isključivo i apsolutno pravo iskorištavanja predmeta te raspolaganja njime. Prema novijim kritikama teorije o autorskom pravu kao pravu vlasništva navode se razlike između prava vlasništva i autorskog prava u predmetu na koje se pravo odnosi, u ovlaštenjima koje pravo sadrži, trajanju prava i načinu stjecanja te prijenosu prava.¹⁵ I. Henneberg također govori i o već spomenutoj teoriji o autorskom pravu kao o osobnom pravu. Djelo je autora prema toj teoriji toliko usko vezano uz samog autora da se njegovo pravo ne može svesti samo na sadržaj prava vlasništva, odnosno na apsolutno i isključivo pravo iskorištavanja djela i raspolaganja njime. Na temelju mišljenja Immanuela Kanta koji je rekao da je knjiga s jedne strane tjelesni produkt koji može reproducirati onaj koji ima zakonit posjed jednog primjerka, a s druge strane govor nakladnika publici koji ne smije bez punomoći autora javno ponavljati publici, njemački je pravnik Otto Gierke razvio teoriju o autorskom pravu kao osobnom pravu. Autor ima vlast nad svojim duhovnim djelom jer je ono dio njegove osobne sfere te stoga samo on može odlučivati o uništenju ili održanju, objavljivanju ili držanju u tajnosti, izmjeni ili preimenovanju te načinu i mjeri umnožavanja njegovog djela. Autorska moralna prava bi se, prema nekim mišljenjima, morala svrstati u osobna prava u smislu građanskog prava.¹⁶ Moralna autorska prava obuhvaćaju pravo prve objave djela koje se odnosi na to da samo autor odlučuje kada će se i gdje te hoće li se uopće njegovo djelo objaviti.¹⁷ Do objave autorskoga djela autor ima pravo na otkrivanje sadržaja ili opisa svog djela javnosti.¹⁸ U moralna prava pripada i pravo na priznanje autorstva,

¹³ Henneberg, I. *Autorsko pravo*, str. 2-3.

¹⁴ Horvat, A. ; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*, str. 25-26.

¹⁵ Henneberg, I. *Autorsko pravo*, str. 21-23.

¹⁶ *Ibidem*, str. 23-24.

¹⁷ Horvat, A. ; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*, str. 32.

¹⁸ Gliha, I. *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima : uvodne napomene, tekst zakona, stvarno kazalo, tekst obrazloženja uz Konačni prijedlog zakona*, str. 9.

odnosno paterniteta, u skladu s kojim autorovo ime uvijek mora biti navedeno na publikaciji, osim u slučaju da on sam pismeno ne traži drugačije. Pravo paterniteta označuje i odnos koji autori imaju prema svojim djelima; odnos oca prema djeci-djelo je neodvojivo od svog autora čak i ako je pravo iskorištavanja preneseno na drugu osobu. U moralna prava ubrajamo i pravo na poštivanje autorskog djela i čast ili ugled autora, a odnosi se na to da autor ima pravo protiviti se deformiranju ili bilo kakvoj izmjeni svog djela. Postoji i pravo pokajanja, a zahvaljujući tom pravu, autor može povući djelo koje je objavio ili pak zabraniti njegovo daljnje raspačavanje ako zaključi da ono šteti njegovom ugledu ili časti. Ako autor to odluči učiniti, mora platiti štetu nakladniku koji više ne smije raspačavati djelo na koje je stekao prava izdavanja.¹⁹

2.3.2. Imovinska prava autora

Imovinska prava počivaju na teoriji da autor ima pravo biti oštećen za svoj rad jer on ulaže svoje vrijeme i trud pa stoga treba biti nagrađen. Prvo imovinsko pravo je pravo reproduciranja, odnosno umnožavanja, koje ima isključivo autor, a on ga može ugovorom prenijeti na drugu osobu, odnosno nakladnika. Nakladnik time dobiva pravo izdavanja i iskorištavanja djela, a autoru isplaćuje naknadu ili postotak, ovisno o dogovoru. Pravo distribucije također je imovinsko pravo, a naziva se još i pravom stavljanja djela u promet. Pravo priopćavanja javnosti odnosi se na kazališna, filmska ili radijska djela, a javnim se izvođenjem smatra svako izvođenje djela pred širim krugom ljudi od onog koji čine obitelj i prijatelji. Pravo stavljanja na raspolaganje javnosti veže se uz online okruženje; djelo stavljeno na internet stavljeno je na raspolaganje javnosti. Pravo prerade odnosi se na prijevode, prilagodbe i glazbene obrade na koje autor također ima isključivo pravo. Autor također ima pravo na naknadu ako daje pravo da se njegovo djelo preradi. Uz moralna i osobna prava postoje i druga prava u koja se ubrajaju pravo za reproduciranje za privatno korištenje, pravo na naknadu za javnu posudbu, pravo slijeđenja likovnih djela, pravo pristupa djelu, pravo zabrane javnog izlaganja te online prava.²⁰

¹⁹ Horvat, A. ; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo, str. 32-34.

²⁰ Ibidem, str. 34-41.

Studenti su u anketi morali odgovoriti na pitanja o tome smiju li fotokopirati ili skenirati knjigu na kojoj piše da je umnožavanje zabranjeno, što je imovinsko pravo autora, te znati kako se postupa u slučaju preuzimanja teksta iz knjige ili članka (pravo na priznanje autorstva). Također, trebali su prepoznati da oni kao autori trebaju dati dopuštenje nastavniku da njihov rad stavi na Omegu, odnosno knjižnici da ga pohrani u repozitorij.

2.4. Važnost autorskog prava

Iako većina ljudi smatra da je svrha autorskih prava štititi interese autora, novac, profit, kontrola, Renee Hobbs u knjizi *Copyright Clarity: How Fair Use Supports Digital Learning* navodi kako je profit koji autori i izumitelji ostvaruju zahvaljujući autorskim pravima samo posljedica poticanja diseminacije znanja, a ne njegova izravna namjena. Njegova je svrha promovirati i širiti znanje.²¹

Pravilna upotreba koja podupire autorsko pravo kaže da ljudi imaju pravo koristiti građu zaštićenu autorskim pravom slobodno, bez plaćanja ili dopuštenja za kritiku, komentar, izvješćivanje, učenje, znanost i istraživanje. U pravilnu se uporabu uključuje i prerada, ako je djelo smješteno u nov kontekst, što se posebno očituje u medijskoj pismenosti u kojoj nastavnici i studenti koriste masovne medije, popularnu kulturu i digitalne medije kako bi razvili kritičko mišljenje i komunikacijske vještine.²²

2.5. Iznimke i ograničenja od zaštite autorskim pravom

Kako bi se uskladili interesi autora i korisnika koji djelo žele slobodno koristiti, uvedene su iznimke i ograničenja od autorskopravne zaštite koje poznaju svi nacionalni zakoni. Iznimke i ograničenja nabrajaju slučajeve u kojima korisnici mogu koristiti autorsko djelo, bez obzira na imovinska autorska prava, međutim moralna se ni u kojem slučaju ne smiju kršiti. Neka se djela

²¹ Hobbs, R. *Copyright clarity : how fair use supports digital learning*. Thousand Oaks, Calif. : Corwin, c2010. Str. 18-19.

²² *Ibidem*.

na kojima je rok zaštite istekao smiju slobodno koristiti. Nacionalni zakoni iznimke i ograničenja uvode uz uvjet da su ispunjena tri preduvjeta-da se radi o posebnom slučaju koji nije pravilo, takvo korištenje ne smije biti u suprotnosti s redovitim korištenjem djela, dakle autor ne smije biti zakinut za znatni dio naknade koji bi inače dobio te takvo korištenje ne smije štetiti autorovim zakonskim interesima. *Direktiva o harmonizaciji nekih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu* sadržava samo jedno obavezno ograničenje koje nacionalni zakoni svih zemalja moraju prihvatiti te 21 izbornu. Što se korisnika, odnosno u ovom slučaju studenata kojima knjižnica omogućuje korištenje autorskih djela tiče, predlažu se iznimke i ograničenja koja kažu da knjižnicama treba dopustiti reproduciranje zaštićenih autorskih djela za znanstveno istraživanje i privatnu upotrebu korisnika, knjižnicama i njihovim korisnicima, pa tako i studentima, koji djelo koriste u dopuštene svrhe, treba omogućiti da zaobiđu tehničke mjere koje onemogućuju da se djelo koristi, a koje je nakladnik ugradio.²³

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima navodi u sklopu ograničenja u korist pojedinih ustanova, da javni arhivi, javne knjižnice, muzeji i druge pravne osobe koje obavljaju muzejsku djelatnost, obrazovne i znanstvene ustanove, ustanove za predškolski odgoj i socijalne ustanove mogu reproducirati djelo iz vlastitog primjerka na bilo koju podlogu radi osiguranja i očuvanja građe, tehničke obnove i njezinog popravljanja, upravljanja zbirkom i za ostale vlastite potrebe, ali pritom ne smiju ostvarivati izravnu ili neizravnu komercijalnu korist.²⁴ Također, ove ustanove mogu reproducirati i djela siročad koja su sadržana u njihovim zbirkama u svrhu digitalizacije, stavljanja na raspolaganje javnosti, indeksiranja, katalogiziranja, očuvanja ili obnove te ih mogu stavljati na raspolaganje javnosti.²⁵

Za visokoškolsko su obrazovanje značajne sljedeće iznimke i ograničenja koje će biti opisane u radu: citiranje, privatno korištenje, nastava i znanstveno istraživanje te iznimke kod djela siročadi.

²³ Horvat, A. ; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo, str. 47-49.

²⁴ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14.
Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306987.html> (5.8.2015.)

²⁵ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13.

Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html (8.12.2015.)

2.5.1. Citiranje

Citiranje, kao preuzimanje riječi, rečenica ili odlomaka nekog djela u drugo, javlja se još u antici, kada su ga koristili govornici i pisci da bi istaknuli vrsnoću djela, ali i vlastitu načitanost i autoritet. U 18. stoljeću kad nastaju prvi znanstveni časopisi tuđi se radovi također često prenose, ali bez navođenja izvora, a danas se takvo svjesno preuzimanje naziva *plagiranjem*, a preuzeto djelo *plagijatom*. Kod citiranja je važno da ono bude pravilno, jer se inače djelo također smatra plagijatom. Također, citirati se smiju samo dijelovi knjige, a ne cijela knjiga. Citiranje je važno i zato što njime znanstvenici dokazuju svoju vjerodostojnost. Prilikom pisanja nekog rada citiranjem autori tog rada dokazuju da poznaju literaturu iz područja kojim se bave te omogućuju da se na taj način potkrijepe njihove teze. Citiranje je važno i jer se na taj način odaje i poštovanje znanstvenicima iz čijih se radova tvrdnje preuzimaju. Citirati se može na dva načina. Prvi način je takav u kojem se preuzme doslovan tekst, onako kako je napisan, a u drugom se načinu tekst prepričava, ali je važno da se tako prenese izvorna misao autora. Kod citiranja autoru se ne mora platiti naknada niti ga se mora tražiti dopuštenje. Ako se želi citirati iz teksta koji još nije objavljen, autorovo se dopuštenje mora tražiti. Citirati se može „u skladu s dobrim običajima u mjeri koja je opravdana svrhom“. Citiranje se ne odnosi samo na tekst, već se može odnositi i na ilustracije koje preuzimamo. Također, citiranje je potrebno koristiti i prilikom pisanja kritika ili recenzija. Sva pravila koja se odnose na citiranje materijalnih izvora odnose se i na elektroničke izvore na internetu; kod preuzimanja teksta s mreže potrebno je navesti naslov teksta, URL adresu te datum kada je tekst preuzet.²⁶

Studenti u svom radu često pišu seminare, različite zadaće, eseje, prikaze i slično u kojima preuzimaju tuđe riječi i rečenice. Stoga je važno da budu upoznati s načinima citiranja i njegovom važnošću kako ne bi prekršili autorska prava. Njihovo poznavanje ove iznimke u anketi se provjerilo pitanjem: „Kako student koji piše seminarski rad treba postupiti kad preuzima dijelove teksta iz knjige ili članka?“

²⁶ Horvat, A. ; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo, str. 49-51.

2.5.2. Privatno korištenje

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u članku 82. navodi da fizička osoba može reproducirati djelo na bilo koju podlogu ako to čini za privatno korištenje ili reproducirati ga u obliku fotokopije. Cijela se knjiga ne smije reproducirati, osim u slučaju da su njezini primjerci rasprodani najmanje dvije godine.²⁷ Student može umnožiti djelo za svoju privatnu upotrebu bez da obavijesti autora, smije ga fotokopirati, skenirati ili na bilo koji drugi način umnožiti kako bi mogao učiti, pisati seminare, zadaće i slično. Važno je samo da tako umnoženo djelo nije namijenjeno ostvarivanju dobiti te da se tim postupkom ne čini dostupnim javnosti. Ova je iznimka važna za knjižnice i njezine korisnike, studente, jer im omogućuje da umnože dio zaštićenog djela koji im je potreban. Pitanjem: „Ako na knjizi piše da je umnožavanje zabranjeno, smije li je korisnik fotokopirati/skenirati?“ htjelo se utvrditi znaju li studenti je li njihovo kopiranje literature u skladu sa zakonom.

2.5.3. Nastava i znanstveno istraživanje

Zakon dopušta reproduciranje i stvaranje zbirke koje čine ulomci autorskih djela ili kraća cjelovita djela, isključivo za potrebe nastave ili istraživanja. Također, i u ovom je slučaju obavezno citiranje. Nastavnici ili knjižničari za svoje studente smiju pripremiti zbirku koja se sastoji od kraćih autorskih tekstova ili ulomaka iz radova koji su potrebni kako bi studenti mogli pratiti nastavu. Takve se zbirke često izrađuju za potrebe nastave književnosti ili jezika.²⁸ To se reproduciranje i distribuiranje odnosi i na pojedinačna objavljena autorska djela s područja likovnih umjetnosti, arhitekture, industrijskog dizajna, primijenjenih umjetnosti, fotografskih ili kartografskih djela, prikaza znanstvene ili tehničke prirode u obliku zbirke u kojoj se nalaze prilozima više autora, a koja je po sadržaju i načinu sistematizacije namijenjena isključivo nastavi ili znanstvenom istraživanju. Autori imaju pravo na naknadu za reproduciranje i distribuiranje svog djela.²⁹ To se ograničenje, međutim, može primijeniti samo za zbirke u papirnatom obliku,

²⁷ *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*. // Narodne novine 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306987.html> (5.8.2015.)

²⁸ Horvat, A. ; Živković, D. *Knjižnice i autorsko pravo*, str. 52.

²⁹ *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*. // Narodne novine 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14.

a ne za one na digitalnom mediju. Kod stvaranja takvih zbirki autori imaju pravo na naknadu. Ako nastavnik želi skenirati neku zbirku i staviti je na Web kako bi ju studenti mogli koristiti, za dopuštenje mora tražiti autora.³⁰ To se odnosi i na studente koji su autori svojih radova; ako nastavnik želi radove svojih studenata učiniti dostupnim putem sustava za učenje na daljinu, mora ih tražiti dopuštenje.³¹

Izvješće o implementaciji *Direktive o harmonizaciji nekih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu* govori da *Direktiva* nije u iznimkama i ograničenjima postigla dovoljan pristup autorskim djelima. Naglašava se da se korisnici često suočavaju s različitim ograničenjima te da je svijest o pravima korisnika u okviru autorskih prava vrlo često odsutna. Poziva se na procjenu učinkovitosti trenutnog zakona o autorskim pravima iz perspektive korisnika te na razvoj skupine jasnih i sveobuhvatnih prava korisnika.³²

Danas je gotova činjenica da *Direktiva o nekim aspektima autorskog prava i srodnih prava u informacijskom društvu* iz 2001. nažalost nije doprinijela usklađenosti iznimaka i ograničenja u pojedinim nacionalnim zakonima za autorsko pravo što bi olakšalo poslovanje elektroničkim publikacijama.

Jesu li upoznati sa svojim pravima htjelo se provjeriti pitanjima: „Smije li nastavnik radove studenata staviti na Omegu?“ te „Smije li fakultetska knjižnica diplomski rad svojeg studenta pohraniti u repozitorij i učiniti dostupnim?“.

2.5.4. Djela siročad

Djela siročad djela su za koja se autor ili nositelj prava teško ili uopće ne može utvrditi i pronaći. Zbog nemogućnosti pronalaska autora ili nositelja prava može se usporiti ili potpuno

Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306987.html> (5.8.2015.)

³⁰ Horvat, A. ; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo, str. 52.

³¹ Ibidem, str. 158.

³² Reda, J. Report on the implementation of Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society (2014/2256(INI)) / rapporteur Julia Reda.

Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A8-2015-0209+0+DOC+PDF+V0//EN> (15.12.2015.)

onemogućiti ponovno objavljivanje djela što bi, usprkos tehnološkom napretku, moglo postati preprekom širenju znanja. Europska komisija u sklopu projekta izgradnje digitalne europske knjižnice smjernicama na europskoj razini nastoji potaknuti i ujednačiti razvoj nacionalnih smjernica kojima bi se koristile europske kulturne ustanove prilikom traženja autora ili drugih nositelja autorskih prava kada žele digitalizirati zaštićena djela. Kako bi se olakšalo korištenje djela kojima nositelj prava nije poznat, članicama je preporučeno da olakšaju njihovo korištenje primjenom raznih mjera i ugovorom među zainteresiranim stranama. Tako bi bila omogućena njihova digitalizacija, pod uvjetom da je provedena primjerena potraga. Kao rješenje predlaže se stvaranje baza podataka o tim djelima, uključivanje podataka o nositeljima prava u metapodatke na samoj digitalnoj građi te sklapanje što većeg broja ugovora, posebno za audiovizualnu građu. Članice Europske unije u tom postupku moraju prikupljati podatke o svim vrstama djela kojima nositelj prava nije poznat ili ga se ne može pronaći, podupirati traženje takvih djela i omogućiti brisanje s popisa djela kojima je u međuvremenu nositelj prava utvrđen. Osim primjerene potrage, važno je i osigurati kulturnim i neprofitnim ustanovama pristup informacijama o nositeljima prava te osigurati naknadu nositelju prava, ako se u međuvremenu pojavi. Potragu je važno provesti prije digitalizacije djela. Ako i nakon primjerene potrage autor djela ostane nepoznat ili se ne može pronaći, djelo ostaje zaštićeno. Na takvim se djelima, osim prava autora, štite i srodna prava izvođača, izdavača, producenata ili ustanova za radiodifuzijsko emitiranje te prava njihovih nasljednika. Ponekad je potrebno pokušati pronaći svakog pojedinog nositelja prava. Kod anonimnih djela i djela koja su objavljena pod pseudonimom ne smatra se samo po sebi razumljivim da se autor ili nositelj prava ne može utvrditi i pronaći te da također treba provesti postupak provjere. Ako autori i nositelji prava odbiju dati dozvolu za digitalizaciju ili se ne odazovu pozivu za digitalizaciju, ne uvrštavaju se automatski u kategoriju djela kojima se autor ne može pronaći.³³ Prema *Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima* „javno dostupne knjižnice, obrazovne ustanove ili muzeji i druge pravne osobe koje obavljaju muzejsku djelatnost, kao i arhivi, ustanove za filmsku i audiobaštinu te javne organizacije za radiodifuziju osnovane u Republici Hrvatskoj mogu reproducirati djela siročad koja su sadržana u njihovim zbirkama u svrhu digitalizacije, stavljanja na raspolaganje javnosti,

³³ Horvat, A. ; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo, str. 101-102.

indeksiranja, katalogiziranja, očuvanja ili obnove te ih mogu stavljati na raspolaganje javnosti.³⁴ Navedene institucije te radnje mogu provoditi samo radi postizanja ciljeva vezanih za njihove zadaće od javnog interesa, posebno radi očuvanja i obnavljanja djela siročadi koja su sastavni dio njihovih zbirke te osiguravanja njihove dostupnosti za kulturne i obrazovne potrebe.³⁵ Ova je iznimka važna jer olakšava postupak digitalizacije, naročito za potrebe nastave i obrazovanja među kojima može biti dosta djela siročadi, ovisno o području obrazovanja.

3. Pravo na obrazovanje

Članak 26. *Opće deklaracije o ljudskim pravima* kaže da svatko ima pravo na odgoj i obrazovanje. Ono mora biti besplatno barem na općeobrazovnom i osnovnom stupnju, pri čemu je osnovno obrazovanje obavezno, tehničko i strukovno mora biti dostupno svima, dok visoko i više mora biti dostupno svima prema sposobnostima. Ono mora biti usmjereno prema punom razvoju ljudske osobe, mora jačati poštivanje ljudskih prava, temeljnih sloboda, promicati razumijevanje, snošljivost, prijateljstvo među svim narodima te vjerskim i rasnim grupama. Također, mora podupirati djelatnost Ujedinjenih naroda na održanju mira.³⁶ U *Deklaraciji* je vidljivo da obrazovanje mora biti omogućeno svima, barem ono opće, a ponekad uključuje i korištenje autorskih djela. Ovu je *Deklaraciju* stoga važno spomenuti kad se govori o djelima koja su zaštićena autorskim pravima. Kako svaka osoba ima pravo na obrazovanje, važno je da može slobodno pristupiti informacijama koje su joj za to potrebne. To je posebno važno u visokom obrazovanju, a da bi se omogućilo, u nastavi se često koristi i otvoreni pristup o kojem će se nešto više reći u sljedećem poglavlju.

³⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13.

Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html (8.12.2015.)

³⁵ Ibidem.

³⁶ Opća deklaracija o ljudskim pravima.

Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Deklaracijaljip.pdf> (10.8.2015.)

4. Otvoreni pristup

Studenti u svom radu često moraju pisati seminare za koje im je potrebna kvalitetna znanstvena literatura. Ponekad je ta literatura u obliku znanstvenih članaka, a studentima je od velike pomoći ukoliko te članke mogu pronaći na internetu i na taj način doći do potrebne literature. Takvi su članci, besplatno dostupni na internetu, u otvorenom pristupu. U otvorenom pristupu, osim članaka u znanstvenim časopisima, nalaze se i radovi koji su pohranjeni u repozitorijima.

U znanstvenom se komuniciranju između autora i čitatelja kao posrednik javlja izdavač odnosno nakladnik časopisa. Časopis je postao najvažnije sredstvo prijenosa znanstvenih informacija pa se povećala i važnost izdavača. Danas najutjecajnije časopise objavljuju veliki komercijalni izdavači koji preuzimaju i manje izdavačke kuće. Autori najčešće ne dobivaju novčanu naknadu za članak koji objavljuju; nagrada im je znanstveni ugled koji stječu objavljivanjem, a troškove recenzije, pripreme za tisak, tiskanja i raspačavanja izdavač podmiruje pretplatom. Sada imamo elektroničke časopise u kojima se objavljuju recenzirani radovi, kao u tiskanim časopisima. Autori radove mogu objavljivati i na osobnim mrežnim stranicama. Najvažniju je promjenu donijela mogućnost stvaranja arhiva elektroničkih radova - e-prints, čija je uloga da čuvaju radove i osiguravaju njihovu dostupnost. Kod arhiviranja u otvorenom pristupu prednost za znanstvenike autore je brzina kojom rad postaje dostupan, a za znanstvenike korisnike mogućnost besplatnog pristupa.³⁷

O mogućnostima objavljivanja znanstvenih radova u elektroničkom obliku u znanstvenim se krugovima raspravljalo devedesetih godina 20. stoljeća. Tada su počeli izlaziti prvi elektronički časopisi i napravljeni su prvi elektronički arhivi. Govorilo se o elektroničkom izdavaštvu, elektroničkim časopisima koji bi mogli biti besplatno dostupni na mreži te o besplatnim elektroničkim arhivima znanstvenih radova.³⁸

Za razvoj znanosti važno je stalno praćenje objavljenih znanstvenih informacija. Kako bi se znanost na taj način mogla razvijati i napredovati, važna je njihova dostupnost i protočnost.

³⁷ Horvat, A. ; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo, str. 131.

³⁸ Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija. Zagreb : Filozofski fakultet, 2009. Str. 18.

Zahvaljujući digitalizaciji, takva je protočnost omogućena te se stoga javlja pokret za slobodan pristup znanstvenim informacijama.³⁹ Razvojem nove tehnologije znanstvenicima je omogućeno da rezultate svoga rada predstavljaju svima na bilo kojem mjestu i u bilo koje vrijeme, tada govorimo o otvorenom pristupu znanstvenim informacijama.⁴⁰ Za otvoreni pristup značajni dokumenti *Budimpeštanska inicijativa za otvoreni pristup*, *Bethesdanska izjava o objavljivanju u otvorenom pristupu*, *Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenom znanju*. Svaki od njih daje svoju definiciju otvorenog pristupa, a preklapaju se određujući ga kao trenutni i neograničeni pristup recenziranim znanstvenim radovima u elektroničkom obliku koji je omogućen razvojem i širenjem interneta.⁴¹

4.1. Budimpeštanska inicijativa za otvoreni pristup

U *Budimpeštanskoj inicijativi* iz 2002. godine navodi se da je spoj stare tradicije i nove tehnologije omogućio stvaranje otvorenog pristupa. Pritom staru tradiciju čini želja znanstvenika da učine dostupnim rezultate svoga rada, a nova je tehnologija internet. Dostupnost znanstvenih informacija kao javnoga dobra omogućuje elektronička distribucija te besplatan i neometan pristup za znanstvenike, istraživače, nastavnike, studente te ostale koje takve informacije zanimaju. To se čini kako bi se ubrzala istraživanja, obogatilo obrazovanje, podijelilo učenje bogatih i siromašnih, učinilo literaturu korisnom i postavio temelj za ujedinjenje čovječanstva u zajedničkoj intelektualnoj konverzaciji i potrazi za znanjem. Za autore znanstvenih članaka otvoreni je pristup dobar jer im daje veću vidljivost, čitanost i utjecaj.⁴² Preporučuju se dva načina ostvarivanja otvorenog pristupa – samoarhiviranje (stvaranje otvorenih elektroničkih arhiva u koje sami autori pohranjuju recenzirane članke) i objavljivanje otvoreno dostupnih časopisa čiji pristup se neće ograničavati pretplatom, već će se tražiti drugi način kojim bi se

³⁹ Silobričić, V. Slobodan pristup ocijenjenim znanstvenim informacijama : moguća budućnost informiranja znanstvenika. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 50, 1 / 2(2007). Str. 51-61.

⁴⁰ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija. Zagreb : Filozofski fakultet, 2014. Str. 5.

⁴¹ Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija, str. 21.

⁴² Budapest open access initiative.

Dostupno na: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/read> (8.8.2015.)

pokrili troškovi.⁴³ Prvenstveno se radi o recenziranim znanstvenim člancima, ali i bilo kojoj nerecenziranoj verziji znanstvenog rada za koju autor želi da bude javno dostupna kako bi upozorio na važne rezultate istraživanja i omogućio njihovo komentiranje ostalim znanstvenicima.⁴⁴ Znanstvenici objavljivanjem svojih radova pokazuju svoj rad te na taj način omogućuju drugima da rezultate koje su oni dobili svojim radom koriste u vlastitom radu. Otvoreni pristup je važan jer omogućuje učenje onima koji ne mogu pristupiti znanstvenoj produkciji.⁴⁵ *Budimpeštanska inicijativa* poziva na uklanjanje granica, posebno onih koje se odnose na cijene. Pod „otvorenim pristupom“ misli se na besplatnu dostupnost na internetu, a koji korisnicima dopušta da čitaju, preuzimaju, kopiraju, distribuiraju, ispisuju, pretražuju ili koriste poveznice na pune tekstove članaka, koristi za indeksiranje, prosljeđuje kao podatke softveru ili ih koristi za druge zakonite svrhe bez financijskih, zakonskih, tehničkih barijera, osim onih koje su vezane za pristup internetu.⁴⁶ Također, prilikom korištenja takve literature nužno je brinuti i o poštivanju autorskih prava kako bi autori mogli kontrolirati integritet svoga rada te imati pravo na njegovo ispravno citiranje.⁴⁷

4.2. Bethesdanska izjava o objavljivanju u otvorenom pristupu

Druga spomenuta izjava važna za otvoreni pristup je ona iz Bethesde. Donesena je 20.6.2003. nakon sastanka o objavljivanju u otvorenom pristupu na Howard Hughes Medical Institute u Chevy Chaseu u Marylandu. Svrha ove izjave bila je rasprava o otvorenom pristupu znanstvenoj literaturi u biomedicinskoj znanstvenoj zajednici.⁴⁸ Tada je određeno da publikacija u otvorenom pristupu mora zadovoljavati dva uvjeta. Prvi je uvjet da autor i nositelj autorskih prava jamči svim korisnicima besplatno, neopozivo, globalno te stalno pravo pristupa i dozvolu za kopiranje, korištenje, distribuciju, prenošenje i javno izlaganje rada te pravo na izradu i

⁴³ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija, str. 8.

⁴⁴ Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija, str. 22.

⁴⁵ Otvoreni pristup.

Dostupno na: <http://www.eprints.org/openaccess/briefing-paper/Croatian.pdf> (7.8.2015.)

⁴⁶ Budapest open access initiative.

Dostupno na: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/read> (8.8.2015.)

⁴⁷ Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija, str. 22.

⁴⁸ Ibidem, str. 23.

distribuciju prerađenih djela u bilo kojem digitalnom mediju za odgovornu namjenu, s napomenom o autorstvu, kao i izradu malog broja kopija za privatnu uporabu. Drugi je uvjet da se pohrane potpuna verzija rada i dodatnih materijala, uključujući kopiju dopuštenja u odgovarajućem standardnom elektroničkom formatu koja se polaže odmah nakon prvotne objave u barem jednom online repozitoriju koji podupire akademska institucija, znanstvena udruga, vladina agencija ili druge organizacije koje žele omogućiti otvoreni pristup, neograničenu distribuciju, interoperabilnost i dugoročno arhiviranje.⁴⁹

Znanstveni rad prema toj inicijativi mora biti dostupan širokoj javnosti, a njegov je cilj promoviranje, širenje te stvaranje novih ideja i znanja za širu društvenu zajednicu. Znanstvene se ustanove obvezuju da će poticati znanstvenike koji u njima rade na objavljivanje u otvorenom pristupu kako bi se osigurala maksimalna dostupnost i korist za cijelu znanstvenu zajednicu kao i sufinanciranje dijela troškova koji su nastali kod objavljivanja znanstvenih radova u otvorenom pristupu. Kriterij odabira kvalitete je izvrsnost i stvarno dostignuće rada, a ne naslov časopisa u kojem je rad objavljen. Kod vrednovanja znanstvenika, prijave za radna mjesta, nagrađivanja ili financiranja znanstvenika jednako će se vrednovati rad objavljen u otvorenom pristupu s onim koji je objavljen u časopisu s pretplatom.⁵⁰

4.3. Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenom znanju

Treća izjava važna za otvoreni pristup je *Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanstvenom znanju*. Njezin je cilj širenje znanja otvorenim pristupom uz korištenje prednosti koje nudi internet. Otvoreni pristup definira kao sveobuhvatan izvor ljudskog znanja i kulturne baštine koji je potvrdila znanstvena zajednica. Doprinosom otvorenom pristupu smatraju se izvorni znanstveni rezultati, neobrađeni podaci i metapodaci, izvornici, digitalni predstavnici slikovnih i grafičkih materijala i znanstvena multimedijaska građa. Oni moraju zadovoljavati dva uvjeta. Prvi je taj da autori i nositelji prava na takav doprinos jamče svim korisnicima slobodno, neopozivo i globalno pravo pristupa te dopuštenje da umnože, koriste, distribuiraju, prenesu i

⁴⁹ Bethesda statement on open access publishing.

Dostupno na: <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm> (7.8.2015.)

⁵⁰ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija, str. 9-10.

prikažu djelo, kao i pravo na izradu i distribuciju izvednih djela na bilo kojem digitalnom mediju za svaku odgovornu svrhu, uz napomenu o autorstvu te pravo na izradu manjeg broja tiskanih primjeraka djela za osobnu uporabu. Drugi je uvjet da se cjelovita verzija djela i svi priloženi materijali te napomena o dopuštenju pohranjuju u odgovarajućem standardnom elektroničkom obliku u najmanje jednom mrežnom spremištu koje koristi prikladne tehničke standarde, kojeg podržava i održava akademska ustanova, vladina agencija, znanstvena udruga ili druga organizacija koja želi omogućiti otvoreni pristup, neograničenu distribuciju, interoperabilnost te dugoročnu pohranu.⁵¹ U ovoj se deklaraciji po prvi puta spominju kulturna bašina te arhivi, knjižnice i muzeji. Ona također potiče i nove načine vrednovanja otvoreno dostupnih članaka i časopisa kako bi se očuvala njihova kvaliteta.⁵²

4.4. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu

Osim spomenutih deklaracija i izjava, dobro bi bilo spomenuti i Hrvatsku deklaraciju o otvorenom pristupu. *Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu* polazi od spomenute *Budimpeštanske inicijative o otvorenom pristupu*, *Berlinske deklaracije o otvorenom pristupu*, *Budimpeštanske deklaracije o pravu na pristup informacijama* te *Izjave o otvorenom pristupu*, pri čemu uvažava Načela i preporuke za pristup istraživačkim podacima koji su nastali u okviru istraživanja koja su financirana iz javnih izvora te *Preporuke o pristupu i očuvanju znanstvenih informacija*. Vijeće Europske Unije poziva zemlje članice da ojačaju nacionalne strategije i strukture za pristup čuvanje i diseminaciju znanstvenih informacija, pritom rješavajući pravna, tehnička, organizacijska i financijska pitanja i osiguraju dugoročno čuvanje znanstvenih informacija, uključujući publikacije i podatke.⁵³

Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu donosi se s ciljem senzibiliziranja svih sudionika u stvaranju, objavljivanju, korištenju i čuvanju znanstvenih informacija u Hrvatskoj. Naglašava se temeljna važnost znanstvenih informacija, nužnost dostupnosti znanstvenih informacija te

⁵¹ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija, str. 10.

⁵² Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija, str. 26.

⁵³ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija, str. 16-17.

obvezu trajnog čuvanja.⁵⁴ *Hrvatska deklaracija* također donosi svoju definiciju otvorenog pristupa: „Otvoreni pristup je slobodan, besplatan i neometan mrežni pristup digitalnim znanstvenim informacijama koji omogućava čitanje, pohranjivanje, distribuciju, pretraživanje, dohvaćanje, indeksiranje i/ili drugo zakonito korištenje.”⁵⁵ Slobodan se definira kao trajno slobodan od bilo kakvih ograničenja i uvjeta za pristup i korištenje, a korisnicima se jamči anonimnost. Znanstvena informacija označava sve plodove istraživačkog, razvojnog, stručnog i obrazovnog rada. Navodi se i da su znanost i društvo neraskidivo povezani jer je znanost odgovorna za javno dobro, a javnost za znanost. Također, modeli pristupa znanstvenim informacijama trebaju se mijenjati kako bi se u potpunosti iskoristila digitalna mrežna tehnologija u osiguravanju pristupa mrežnim znanstvenim informacijama. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu navodi osam načela kojih se mora držati. Prvo je to da je otvoreni pristup javni interes jer će njime hrvatsko znanje, sposobnosti i inovacijski kapaciteti pronaći korisnike, kupce i suradnike, a to će povećati vidljivost, utjecaj te ugled hrvatske znanosti i kulture te omogućiti uključivanje hrvatske znanosti u svjetske. Druga je tvrdnja da su znanstvene informacije nacionalno blago; dio se objavljuje u različitim publikacijama i dokumentima, a dio nije formalno objavljen, ali može biti slobodno dostupan. Rezultati znanstvenih istraživanja koja se javno financiraju trebaju biti u otvorenom pristupu. Poseban značaj u ostvarivanju otvorenog pristupa imaju informacije koje su povezane s Hrvatskom; one koje su proizveli hrvatski državljani i drugi državljani koji djeluju u Hrvatskoj, dakle sve informacije, bez obzira na porijeklo, a koje se odnose na Hrvatsku. Vrednovanje u znanosti ne smije biti prepreka otvorenom pristupu; znanstveni doprinosi koji se razmatraju trebaju biti otvoreno dostupni- u otvoreno dostupnim znanstvenim časopisima ili u otvorenim digitalnim riznicama. Također, potrebno je poticati stvaranje prosudbenih kriterija koji se temelje na znanstvenoj kvaliteti rada te koji ne daju prednost tradicionalnim i zatvorenim putovima objavljivanja. Potrebni su novi modeli licenciranja pristupa informacijama kako bi se jamčio integritet, štitilo autorstvo te omogućio otvoreni pristup. Informacije se pohranjuju i čuvaju trajno, na siguran način koji je otporan na pogreške, havarije i zle namjere, pri čemu je važno da se informacijama osigura

⁵⁴ Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu.

Dostupno na: <http://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija> (8.8.2015.)

⁵⁵ Ibidem.

trajnost koju zahtijeva njihov digitalni oblik. Posljednja točka kaže da nacionalna infrastruktura otvorenog pristupa treba biti održiva, a temelji se na kontinuitetu financiranja.⁵⁶

4.5. Modeli otvorenog pristupa

Iako su izvori informacija u otvorenom pristupu besplatni za korisnike, objavljivanje i održavanje sustava koji otvoreni pristup omogućuju nisu besplatni, pa se troškovi uredničkog postupka i održavanja sustava financiraju tako da se naplate autoru, kako bi njegov rad bio objavljen i u otvorenom pristupu.⁵⁷ Načini ostvarivanja otvorenog pristupa znanstvenim radovima ovise o korisničkim pravima, vremenu dostupnosti, njegovom financiranju te o tome je li u otvorenom pristupu izvornik ili kopija znanstvenoga rada. Najčešći su modeli otvorenog pristupa zeleni i zlatni put.⁵⁸

Zlatnim se putem znanstvene informacije prenose znanstvenim časopisima koji mogu biti otvoreno dostupni u potpunosti ili se taj otvoreni pristup može odnositi samo na pojedine članke u hibridnim časopisima. Čim se objave, članci postaju otvoreno dostupni.⁵⁹

Što se ostvarivanja otvorenog pristupa u društvenim i humanističkim znanostima tiče, on se najčešće ostvaruje zelenim putem.⁶⁰ On se ostvaruje tako da znanstvenici koji su autori članka ili institucije u kojima su zaposleni pohranjuju radove u repozitorije. Takav se postupak još naziva samoarhiviranjem.⁶¹ Na taj se način stvaraju repozitoriji kojima se povećava dostupnost, vidljivost te pretraživost znanstvene produkcije neke ustanove ili pojedinca.⁶²

⁵⁶ Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu.

Dostupno na: <http://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija> (8.8.2015.).

⁵⁷ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija, str. 20.

⁵⁸ Petrak, J. Otvoreni pristup: put k znanju kao javnom dobru. // 13. i 14. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama / uredile Tea Grašić-Kvesić i Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 47.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem, str. 48.

⁶¹ Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija, str. 48.

⁶² Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacij, str. 22.

Postoje tri vrste repozitorija. Prva je vrsta disciplinarni repozitorij u kojem se nalaze radovi znanstvenika iz istog područja, neovisno o ustanovi u kojoj ti znanstvenici rade. Oni mogu biti nacionalni i međunarodni.⁶³ Kod ove vrste repozitorija nema zemljopisnih ograničenja i oni su usmjereni prema pojedinom tematskom području. Druga je vrsta institucijski, a takav okuplja radove znanstvenika koji rade u istoj ustanovi. Takav je repozitorij kolektivno intelektualno djelo neke ustanove zabilježeno u obliku koji se može očuvati i ponovno koristiti. Sadržaj digitalnog repozitorija neke ustanove, u ovom slučaju fakulteta, određuje ustanova, znanstvene je prirode, kumulativan je, trajan, interoperabilan i otvoren.⁶⁴ Centralni ili međuinstitucijski repozitorij čuva radove znanstvenika iz više konzorcijskih ustanova; također može biti nacionalni ili međunarodni. Stupanj otvorenosti repozitorija ovisi o odluci onih koji ga financiraju i održavaju. Ako su repozitoriji institucijski, ustanova pokriva troškove samoarhiviranja. Ako su disciplinarni, njihove troškove dijele ustanove, organizacije te udruženja čiji članovi svoje radove u njih polažu. Kod međuinstitucijskih repozitorija troškove dijele sve ustanove koje su u konzorciju.⁶⁵

Oba modela otvorenog pristupa koriste se u nastavi na fakultetu. Studenti koriste članke koji su objavljeni u znanstvenim časopisima ili pak radove pohranjene u repozitorijima u pisanju seminara, zadaća, diplomskih radova ili kao literaturu za ispite, pri čemu navedene izvore u svojim radovima moraju citirati. S obzirom na to da su to također autorska djela, u sljedećim će se poglavljima reći nešto i o pravima autora i njihovoj zaštiti.

⁶³ Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija, str. 49.

⁶⁴ Vrana, R. Digitalni repozitoriji ustanova : moguće rješenje problema trajne pohrane i pristupa znanstvenim radovima. // 12. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila Sanjica Faletar Tanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 26.

⁶⁵ Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija, str. 49-50.

4.6. Autorska prava u otvorenom pristupu

4.6.1. Časopisi i učenje s posebnim osvrtom na otvoreni pristup

Izvori za nastavu su često radovi u časopisima koji mogu biti jako skupi, posebno ako su elektronički. Elektroničko objavljivanje članaka otvara važne probleme vezane za autorsko pravo. *Ugovor o autorskom pravu* Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo je međunarodna pravna podloga za upravljanje elektroničkim pravima. Taj je ugovor nastao potaknut velikim utjecajem razvoja informacijskih i komunikacijskih tehnologija na stvaranje i uporabu književnih, znanstvenih te umjetničkih djela. Autori imaju isključivo pravo davanja dopuštenja za priopćavanje djela javnosti. U Europskoj Uniji taj se ugovor primjenjuje kroz *European directive on copyright*. Digital Rights Management (DRM), izraz koji se odnosi na upravljanje pravima na digitalnu građu, čija je temeljna pretpostavka da korisnik mora imati dozvolu vlasnika za korištenje zaštićene građe, omogućuje nositeljima autorskih prava kontrolu nad njihovim vlasništvom nametanjem daljnjih ograničenja.⁶⁶

Kod prvih slobodno dostupnih elektroničkih časopisa koje su izdavali sami znanstvenici najjednostavnije je bilo ostaviti sva prava autoru. Primjer za zadržavanje autorskih prava je časopis *Electronic Journal of Comparative Law*. Autor mora spomenuti časopis kao izvor kada članak ponovno objavljuje, a za potrebe obrazovanja, upotreba časopisa je besplatna. Ako se prenosi dio prava, autor bira koja prava želi dati i kome, a koja će zadržati. Takvu vrstu licenci je uvela i organizacija *Creative Commons*. Kod trećeg spomenutog modela autori licencama zadržavaju autorsko pravo, no sva prava na komercijalnu upotrebu prenose na izdavača. Izdavač autoru mora dati, ako komercijalno iskoristi članak, određeni postotak od dobitka.⁶⁷ Autori prilikom objavljivanja članaka u časopisima s otvorenim pristupom mogu zadržati autorska prava, mogu dati dio prava ili ih prenijeti u potpunosti.⁶⁸

⁶⁶ Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija, str. 59-60.

⁶⁷ Ibidem, str. 61-63.

⁶⁸ Ibidem.

4.6.2. Repozitoriji i učenje s posebnim osvrtom na otvoreni pristup

Obrazovne institucije kao što su fakulteti primjenjuju otvoreni pristup te imaju svoje repozitorije koji sadrže nastavni materijal, ocjenske radove, itd. Kod institucijskih je repozitorija važno na početku definirati vrstu radova koja će se u njih pohranjivati te riješiti autorskoppravna pitanja vezana za njihovu izgradnju.⁶⁹

Prijenos djela u digitalni medij se, prema *Ugovoru o autorskom pravu*, smatra aktom reproduciranja za koje je potrebno dopuštenje autora. Računalni se programi štite kao književna djela, a baze podataka se uključuju u zbirke koje čine intelektualne tvorevine prema izboru ili rasporedu sadržaja. Posebnim pravom se utvrđuje pravo iznajmljivanja, a stavljanje djela na raspolaganje javnosti tako da mu svatko može imati pristup s bilo kojeg mjesta i u bilo kojem vremenu je također uključeno u načine priopćavanja djela. Na taj je način objavljivanje djela na internetu izjednačeno s ostalim načinima priopćavanja djela, a autoru je omogućeno nadzirati njegovo korištenje.⁷⁰ Javnost u elektroničkoj sredini ima pravo u knjižnici čitati ili vidjeti građu zaštićenu autorskim pravom te kopirati ograničeni broj stranica za privatnu uporabu, znanstveno istraživanje ili obrazovanje. Knjižnice bi, prema tome, trebale moći koristiti elektroničke tehnologije za čuvanje djela zaštićenih autorskim pravom, napraviti po jednu arhivsku kopiju djela koje je zaštićeno autorskim pravom, omogućiti pristup građi koja je zaštićena autorskim pravom u elektroničkom obliku članovima ustanove, zaposlenicima knjižnice i svim korisnicima te raditi kopije ograničenog broja stranica za korisnike u elektroničkom ili papirnatom obliku.⁷¹

Prava autora u koja se zadire izgradnjom i korištenjem repozitorija su pravo pristupa javnosti, pravo umnožavanja i raspačavanja te pravo postavljanja sadržaja u repozitorij i tiska na zahtjev, koje je u nekim nacionalnim zahtjevima dozvoljeno u ograničenjima prava autora, no u Hrvatskoj nije. Tu ubrajamo i priopćavanje javnosti za potrebe nastave i istraživanja te dostavu kopija po narudžbi. Potrebno je omogućiti da je djelo dostupno putem repozitorija te da su odobrena sva za to potrebna umnožavanja.⁷²

⁶⁹ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija, str. 79.

⁷⁰ Ibidem, str. 80-81.

⁷¹ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija, str. 81-82.

⁷² Ibidem, str. 85.

Martina Fabris u svom doktorskom radu „Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj“ navodi iznimke i ograničenja u *Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima* koje pogoduju izgradnji repozitorija. Prva je iznimka citiranje - za citiranje već objavljenog djela ne treba tražiti dopuštenje autora čije se riječi prenose, ne treba platiti naknadu, ali se mora navesti izvor i ime autora. Druga je privatno korištenje - knjižničar smije za privatno korištenje reproducirati djelo na bilo koji način, bez da ikoga o tome obavijesti. No, reprodukcija elektroničkih baza podataka nije dopuštena. Sljedeće je ograničenje - ograničenje u korist knjižnica koje kaže da javni arhivi, obrazovne i znanstvene ustanove, ustanove za predškolski odgoj te karitativne ustanove smiju reproducirati primjerak djela koji posjeduju. Smiju to učiniti samo jednom bez dopuštenja i plaćanja naknade te time ne smiju povećati svoju zbirku. Ograničenjem za potrebe invalidnih osoba dopušta se slobodno korištenje djela na način koji je izravno povezan s invalidnošću osobe, bez autorova dopuštenja i plaćanja naknade, no ono ne smije imati komercijalni karakter. Posljednje ograničenje koje pogoduje izgradnji repozitorija je ono koje služi informiranju javnosti - za reproduciranje, distribuiranje i priopćavanje javnosti autorskih djela u sklopu izvještaja o tekućim zbivanjima, javno održanih govora u obavljanju političke, vjerske ili druge javne funkcije te javno održanih predavanja ne treba platiti naknadu niti tražiti dopuštenje.⁷³ Martina Fabris daje model izgradnje u kojem navodi koja autorskoppravna pitanja treba riješiti voditelj repozitorija i uprava ustanove kojoj repozitorij pripada.

O tome govore inozemni autori, a u Hrvatskoj o uporabi repozitorija u obrazovanju pišu Jadranka Lasić-Lazić, Mihaela Banek Zorica i Sonja Špiranec te repozitorij definiraju kao zbirku digitalnog obrazovnog materijala koja omogućuje sustavno upravljanje procesima objavljivanja, pristupa i pohrane nastavnog/obrazovnog sadržaja. Repozitoriji u obrazovnim institucijama nude informacijski pristup strukturiran i organiziran tako da podržava ciljano pronalaženje i korištenje nastavne građe. Oni se opisuju i indeksiraju suvremenim standardima metapodataka koji su specifični jer, uz osnovan opis i organiziranje izvora prema formalnim kriterijima, koji uključuju autora, naslov i predmet, moraju raspolagati i nizom parametara koji omogućuju pronalaženje i korištenje te građe prema pedagoškim karakteristikama, prema njihovoj ulozi u obrazovnom procesu, što uključuje oblik nastavnog gradiva, razinu i tip aktivnosti, predznanja koja su

⁷³ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija, str. 88-89.

potrebna itd. Oni omogućuju diseminaciju i pristup rezultatima istraživanja, obrazovnih procesa te potiču i ubrzavaju učinak istraživačko-obrazovnih procesa.⁷⁴

5. E-učenje

„E-učenje (engl. e-learning) je proces obrazovanja (proces učenja i podučavanja) uz uporabu informacijske i komunikacijske tehnologije, koja doprinosi unapređenju kvalitete toga procesa i kvalitete ishoda obrazovanja.“⁷⁵ U obrazovnom procesu postoji više oblika e-učenja – primjena elementarnih ICT (informacijska i komunikacijska tehnologija) alata u klasičnom obliku nastave, mještovita nastava koja je kombinacija klasične nastave u učionici i nastave uz uporabu mogućnosti ICT-a te nastava koja je u potpunosti orgranizirana na daljinu.⁷⁶ Izvođenje nastave u knjižnicama uključuje digitalizaciju tiskane građe, pretraživanje elektroničke građe koja je u bazama podataka, pretraživanje interneta te preuzimanje sadržaja s njega za održavanje nastave i izradu slajdova. Nova tehnologija omogućuje da sadržaj bude dostupan korisnicima u prostoru knjižnice i izvan nje. Kod takvih se materijala većinom koriste nezaštićeni sadržaji na internetu. Za potrebe e-učenja pretpostavlja se reproduciranje, prerada, distribucija te priopćavanje digitalnih sadržaja javnosti. Hrvatski zakon dopušta reproduciranje znatnog dijela sadržaja baze podataka bez odobrenja proizvođača ako je korištenje namijenjeno nastavi, ali izvori se moraju navoditi i mjera mora biti opravdana nekomercijalnom svrhom. Pravo je proizvođača baze podataka nezavisno od prava autora koji su zastupljeni u zbirkama časopisa i knjiga te od prava na računalni program koji se koristio za rad s tom bazom. Ostali postupci u oblikovanju e-učenja traže odobrenje nositelja prava.⁷⁷

Osnovni atributi građe koja čini sadržaj repozitorija koje autorice Lasić-Lazić, Banek i Špiranec izdvajaju su ti da je svaka jedinica građe sadržajno samodostatna i može biti korištena nezavisno od drugih jedinica. Građa se može ponovno upotrebljavati u raznim okružjima u

⁷⁴ Lasić-Lazić, J. ; Banek Zorica, M. ; Špiranec, S. Repozitoriji digitalnog obrazovnog materijala kao sastavnica kvalitete suvremenih koncepata obrazovanja. // Edupoint časopis, 5(2005).

Dostupno na: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/33/clanci/1> (10.8.2015.)

⁷⁵ Strategija e-učenja. Sveučilište u Zagrebu.

Dostupno na: https://www.vef.unizg.hr/e-ucenje/strategija_e-ucenja.pdf (10.8.2015.)

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija, str. 89-90.

različite svrhe. Može se grupirati u veće zbirke sadržaja koje čine sadržajnije jedinice učenja te je označena metapodacima koji ih opisuju i dopuštaju njezino dohvaćanje tijekom pretraživanja, uz što je vezano pitanje autorskog prava na zbirke. Kako bi se jedinice građe mogle koristiti, treba ih pohraniti i učiniti dostupnima putem repozitorija, čije bi funkcionalnosti trebale biti pretraživanje/pronalaženje/prebiranje građe, održavanje, kontrola kvalitete, slanje i polaganje izvora u repozitorij te pohrana.⁷⁸ U kontekstu teme rada važno je da navedeni postupci uključuju reproduciranje, preradbu i priopćavanje javnosti autorskih djela. To su isključiva prava autora te on treba dati odobrenje za njihovo ostvarivanje i ima pravo na naknadu.

Za sve sadržaje koji su preuzeti s weba na kraju je prezentacije potrebno navesti izvor, kao i za digitaliziranu tiskanu građu koja se koristila u pripremi materijala za učenje na daljinu. Kako je traženje dozvole od pojedinih nositelja prava za e-učenje dugotrajan posao, neke visokoškolske ustanove koriste usluge komercijalnih tvrtki.⁷⁹

Sveučilište u Zagrebu u donosi strategiju e-učenja u kojoj navodi ciljeve koje planira postići-unaprijediti kvalitetu sveučilišnog obrazovanja, omogućiti nastavnicima i studentima ostvarivanje novih uloga u obrazovnom procesu, povećati konkurentnost zagrebačkog Sveučilišta i sveučilišnih studijskih programa te osposobiti studente za uporabu tehnologija cjeloživotnog učenja.⁸⁰

6. Otvoreni pristup u nastavi na Filozofskom fakultetu: LMS (Omega), repozitorij, baze podataka

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu također na različite načine koristi otvoreni pristup u svom radu. On održava svoj repozitorij te sustav za učenje na daljinu Omega, također koristi i baze podataka u kojima se nalaze kvalitetni znanstveni članci koje studenti mogu

⁷⁸ Lasić-Lazić, J. ; Banek Zorica, M. ; Špiranec, S. Repozitoriji digitalnog obrazovnog materijala kao sastavnica kvalitete suvremenih koncepata obrazovanja. // Edupoint časopis, 5(2005).

Dostupno na: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/33/clanci/1> (10.8.2015.)

⁷⁹ Horvat, A. ; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo, str. 122-123.

⁸⁰ Strategija e-učenja. Sveučilište u Zagrebu.

Dostupno na: https://www.vef.unizg.hr/e-ucenje/strategija_e-ucenja.pdf (10.8.2015.)

koristiti u svom radu, a na stranicama Knjižnice moguće je pristupiti i časopisima koji su u otvorenom pristupu.

6.1. Repozitorij Filozofskog fakulteta

Repozitorij Filozofskog fakulteta okuplja radove kojima su autori djelatnici ili studenti Fakulteta te koji nastaju kao rezultat istraživačkog i obrazovnog procesa na njemu.⁸¹ U repozitoriju se nalaze članci u časopisima ili zbornicima radova, knjige ili poglavlja iz knjiga, ocjenski radovi, rukopisi, izvještaji, prezentacije, poster, nastavni materijali, istraživački podaci i ostalo. Radove pohranjuju znanstvenici ili studenti samoarhiviranjem ili uz pomoć knjižničara koji ih savjetuju u pitanjima autorskih prava. Metapodaci o radu dostupni su svima; putem mrežnih stranica repozitorija te internetskim tražilicama i informacijskim servisima koji preuzimaju zapise o radovima pohranjenim u Repozitorij te ih uključuju u svoja kazala i baze podataka.⁸² Sučelje Repozitorija prevedeno je na hrvatski jezik, međutim postoji problem s dijakritičkim znakovima.⁸³ Pristup dokumentima regulira se na više načina; radovi mogu biti dostupni odmah pri pohranjivanju ili s embargom (otvoreni pristup), mogu biti dostupni samo registriranim korisnicima Filozofskog fakulteta ili mogu biti dostupni samo osoblju arhiva za radove koje autor ne može ili ne želi učiniti dostupnim, ali ih želi trajno pohraniti na sigurnom poslužitelju knjižnice. Ako rad nije dostupan u cijelosti, student može poslati mail autoru te ga zatražiti dokument, koji mu onda autor, ako želi, pošalje. U ovoj je situaciji također važno da se studenta upozori na to da mora s dokumentom postupati u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu*; dakle da ga ne smije prerađivati, ponovno objavljivati i slično te da ga smije koristiti samo za nastavne svrhe, ali ne i za komercijalnu uporabu.⁸⁴ Registrirani korisnici se mogu i

⁸¹ O repozitoriju. Repozitorij Filozofskog fakulteta.

Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/information.html> (13.8.2015.)

⁸² Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija, str. 69.

⁸³ Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija, str. 176.

⁸⁴ Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija. str. 69-70.

predbilježiti kako bi primali obavijesti o novim radovima koji su pohranjeni u repozitorij, pri čemu je moguće odabrati područje, vrstu recenzije i status rada.⁸⁵

6.2. Omega

„Omega je službeni sustav za učenje na daljinu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ostvaren u sklopu projekta OIZEOO Ministarstva obrazovanja, znanosti i sporta. Kao tehnička podloga sustavu koristi se FLOSS rješenje MOODLE.“⁸⁶

Omega olakšava studentima time što nastavnici na njoj objavljuju materijale potrebne za studij (članci, poglavlja iz knjiga, prezentacije, nastavni zadaci) kojima sami profesori mogu biti autori i koji mogu biti zaštićeni autorskim pravom, ali i radove studenata koje oni izrađuju u sklopu kolegija. Također, Omega je korisna i iz razloga što studenti mogu preko nje predavati zadaće za kolegij.

O zadovoljstvu studenata Omegom govori i istraživanje koje je za diplomski rad provela studentica Ksenija Klasnić 2007. godine te došla do zaključka da većina studenata Omegu doživljava kao koristan dodatak nastavi koji olakšava distribuciju materijala te povećava informatičku pismenost studenata. Također, smatraju je praktičnom jer im omogućuje da neke od obaveza obavljaju od kuće.⁸⁷

6.3. Elektronički izvori

Poslužitelj Knjižnice Filozofskog fakulteta sadrži odabrane baze podataka uglavnom elektroničkih časopisa i knjiga iz područja društvenih i humanističkih znanosti. Koriste se za pretraživanje literature u nekom području, a sadrže većinom članke u časopisima, no neke

⁸⁵Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija, str. 177.

⁸⁶ O Omegi. Sustav učenja na daljinu Omega.

Dostupno na: <https://omega.ffzg.hr/mod/page/view.php?id=3274> (13.8.2015.)

⁸⁷ Klasnić, K. Stavovi studenata Filozofskog fakulteta o Omegi : diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2007. Str. 57.

obrađuju i knjige, poglavlja u knjigama, disertacije, priloge u konferencijskim zbornicima i ostalo.⁸⁸

Trenutno se na poslužitelju nalazi 50 baza podataka, neke od kojih su *Academic Search Complete, Emerald Library and Information Studies, Library, Information Science & Technology Abstracts* i mnoge druge.

Na stranici Knjižnice moguće je pristupiti i elektroničkim časopisima u otvorenom pristupu.

⁸⁸ Baze podataka. Knjižnica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
Dostupno na: <http://knjiznica.ffzg.unizg.hr/baze> (13.8.2015.)

7. Istraživanje

7.1. Ciljevi i svrha istraživanja

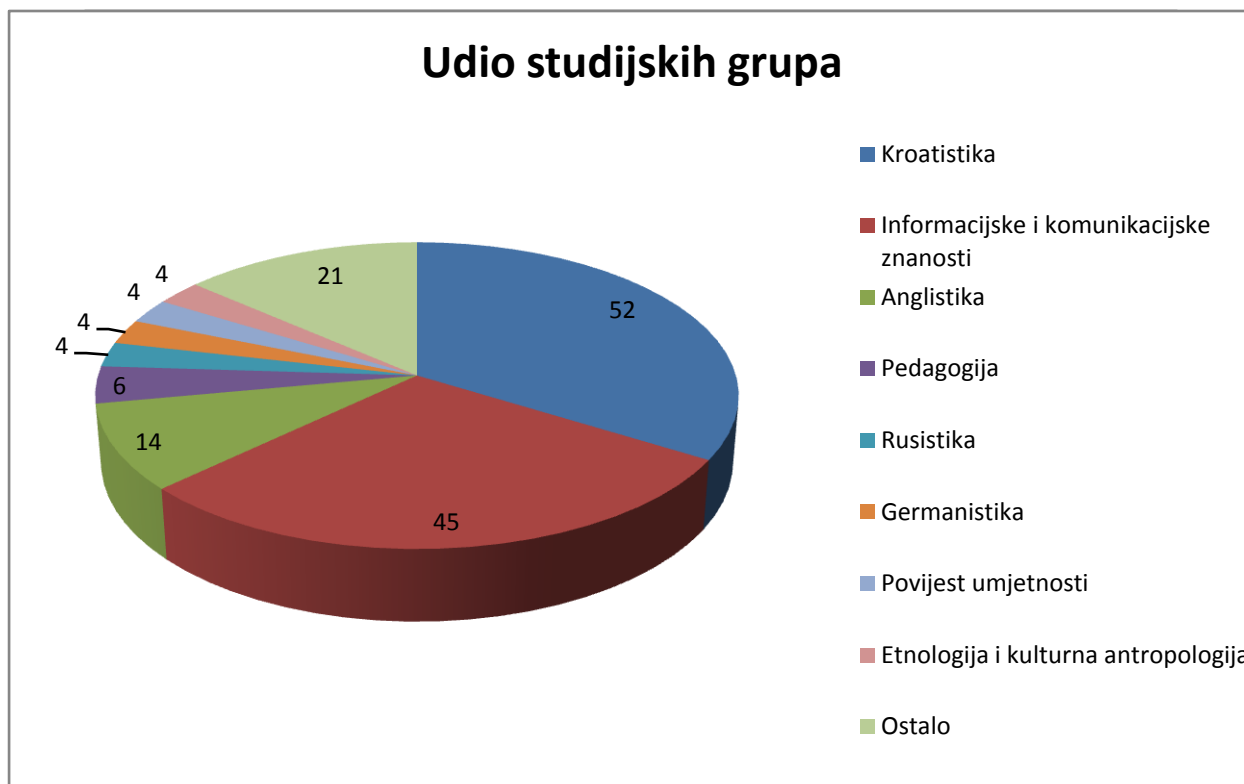
Svrha istraživanja bila je ustanoviti u kojoj mjeri studenti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu poznaju autorsko pravo i koji je njihov stav prema autorskopравnim pitanjima. U istraživanju se krenulo od sljedećih hipoteza:

H1 – studenti nisu upoznati s autorskim pravom

H2 – nema razlike u poznavanju autorskog prava s obzirom na spol te godinu studija, ali ima s obzirom na studijsku grupu (studenti informacijskih i komunikacijskih znanosti trebali bi biti bolje upoznati s autorskopравnim pitanjima od ostalih studenata Filozofskog fakulteta).

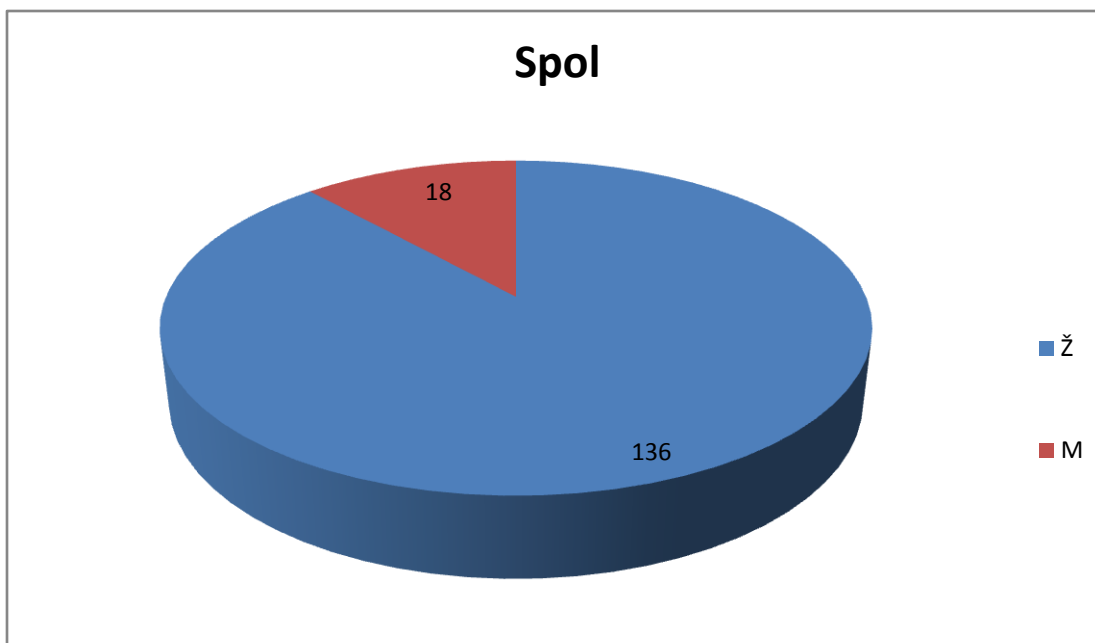
7.2. Uzorak i metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno online anketom među studentima Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Anketa je osmišljena na način da je podijeljena u tri skupine pitanja. Prvu su skupinu činila dva pitanja kroz koja su studenti trebali procijeniti svoje poznavanje autorskog prava. Drugu su skupinu činila također dva pitanja koja su se odnosila na stav studenata o autorskom pravu i njegovom poštivanju. Treću su skupinu činila konkretna pitanja koja se odnose na autorsko pravo, a koja su pokazala koliko ga studenti zaista poznaju.

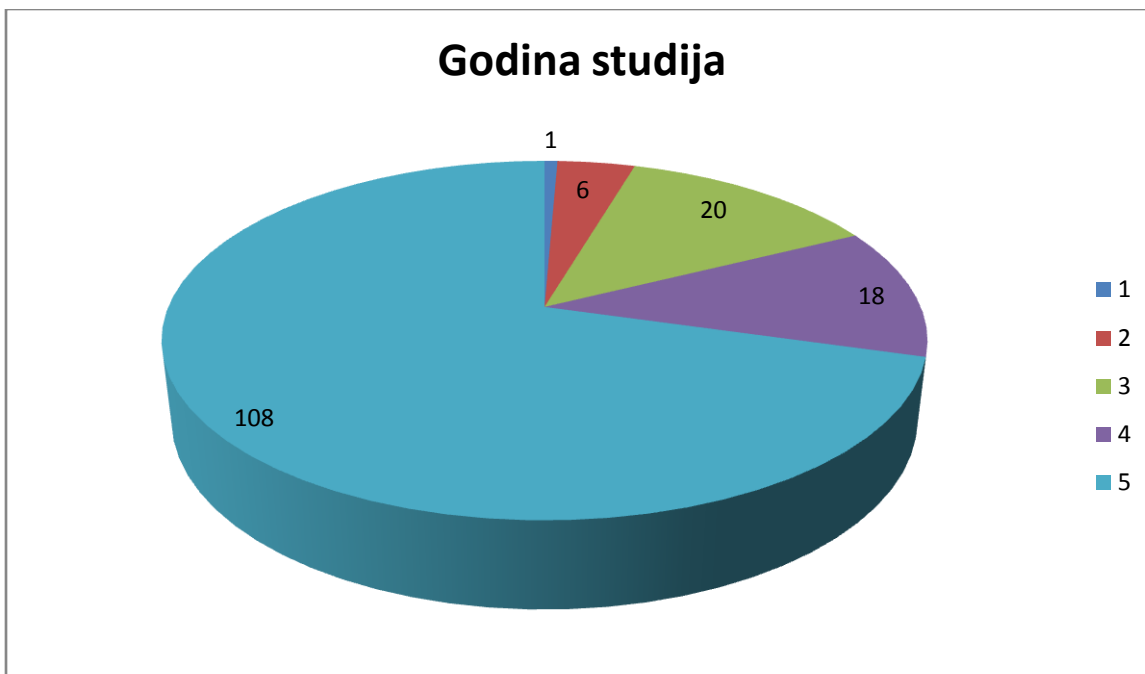
Grafikon 1

U anketiranju je sudjelovalo 154 studenta različitih studijskih grupa Filozofskog fakulteta, a Grafikon 1 prikazuje njihovu zastupljenost. Najviše je studenata koji su kao prvu studijsku grupu naveli kroatistiku – 52 studenta, zatim slijede studenti informacijskih i komunikacijskih znanosti, 45 studenata, nakon njih najviše je studenata anglistike (14), zatim studenti pedagogije (6), a studenata rusistike, germanistike, povijesti umjetnosti te etnologije i kulturne antropologije bilo je po četvero. Ostali studenti (21) nisu kao primarnu naveli nijednu od navedenih studijskih grupa.

Grafikon 2

Od ukupno 154 studenta Filozofskog fakulteta, sudjelovalo je 18 studenata te 136 studentica.

Grafikon 3

Anketirani studenti su većinom studenti pete godine studija ili absolventi, njih čak 108. Nakon njih slijede studenti treće godine, njih 20. 18 anketiranih studenata su studenti četvrte godine, a 6 je studenata na drugoj godini. Anketu je ispunio samo jedan student prve godine, a jedan student nije naveo godinu studija.

Prva skupina pitanja odnosila se na stavove studenata o tome koliko misle da poznaju autorsko pravo.

Prvo je pitanje od studenata tražilo da odrede stupanj svog poznavanja autorskog prava, a glasilo je: „Znate li što je autorsko pravo?“ na koje su studenti mogli odgovoriti sa: „Ne znam“, „Znam otprilike“, „Znam u potpunosti“.

Grafikon 4

Na postavljeno pitanje odgovor "Ne znam" dalo je 5 studenata. Odgovor "Znam otprilike" dalo je 53 studenta. U potpunosti zna što je autorsko pravo 96 studenata.

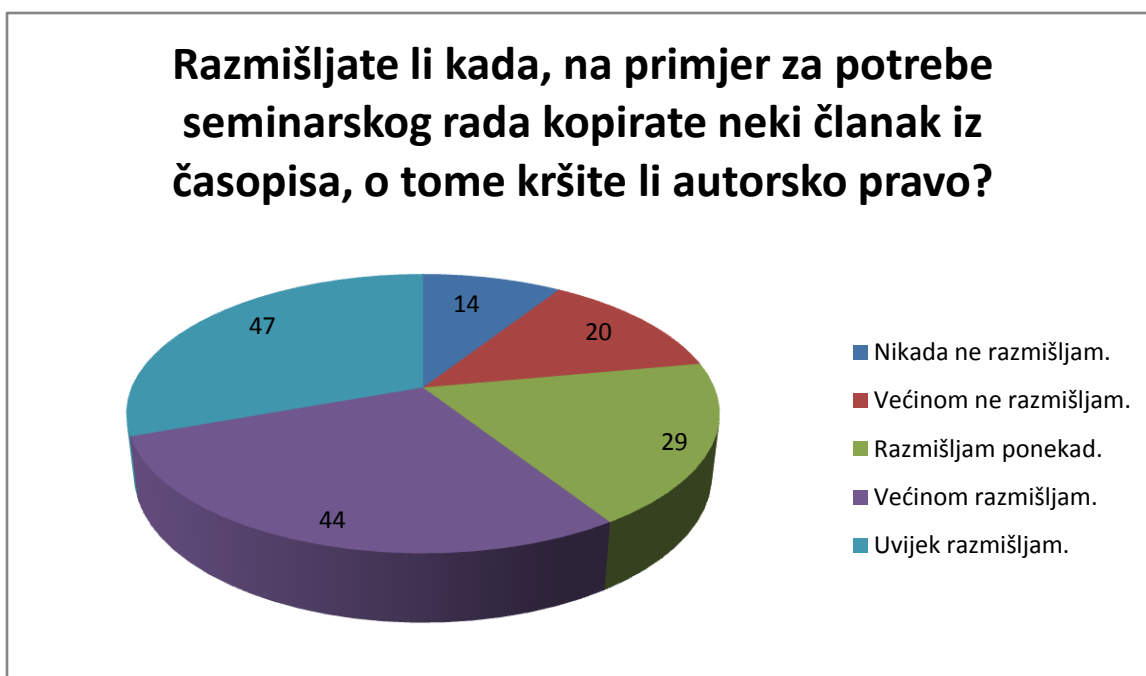
Drugo je pitanje glasilo: “Znate li što znači oznaka ©?”, a studenti su također mogli dati jedan od tri odgovora kao u prethodnom pitanju.

Grafikon 5

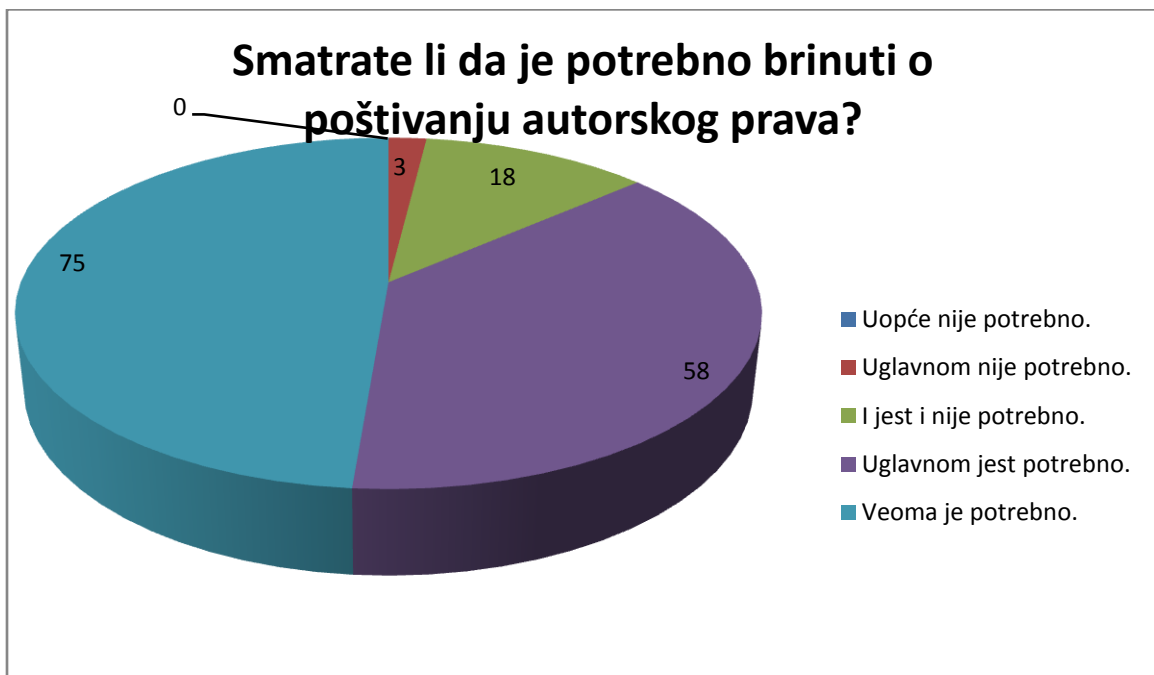
14 studenata ne zna što oznaka © označava. Što se njome označava otprilike zna 40 anketiranih studenata. Da u potpunosti poznaje oznaku izjavilo je 100 studenata.

Treće i četvrto pitanje tražili su od studenata da izraze svoje mišljenje o poštivanju autorskog prava. Prvo je pitanje glasilo: „Razmišljate li kada, na primjer za potrebe seminarskog rada kopirate neki članak iz časopisa, o tome kršite li autorsko pravo?“. Odgovor „Nikada ne razmišljam.“ dalo je 14 studenata. O kršenju autorskog prava prilikom kopiranja članka iz časopisa većinom ne razmišlja 20 studenata, a o istom pitanju ponekad razmišlja 29 studenata. O tome većinom razmišlja 44 studenta, a uvijek 47 studenata.

Grafikon 6

Drugo pitanje u ovoj skupini glasilo je: „Smatrate li da je potrebno brinuti o poštivanju autorskog prava?“. Studenti su mogli dati odgovore: „Uopće nije potrebno“, a taj odgovor nije dao nijedan student, „Uglavnom nije potrebno“ dalo je troje studenata. Odgovor „I jest i nije potrebno“ dalo je 18 studenata. Da brinuti o poštivanju autorskog prava uglavnom jest potrebno smatra 58 studenata, a da je veoma potrebno smatra njih 75.

Grafikon 7

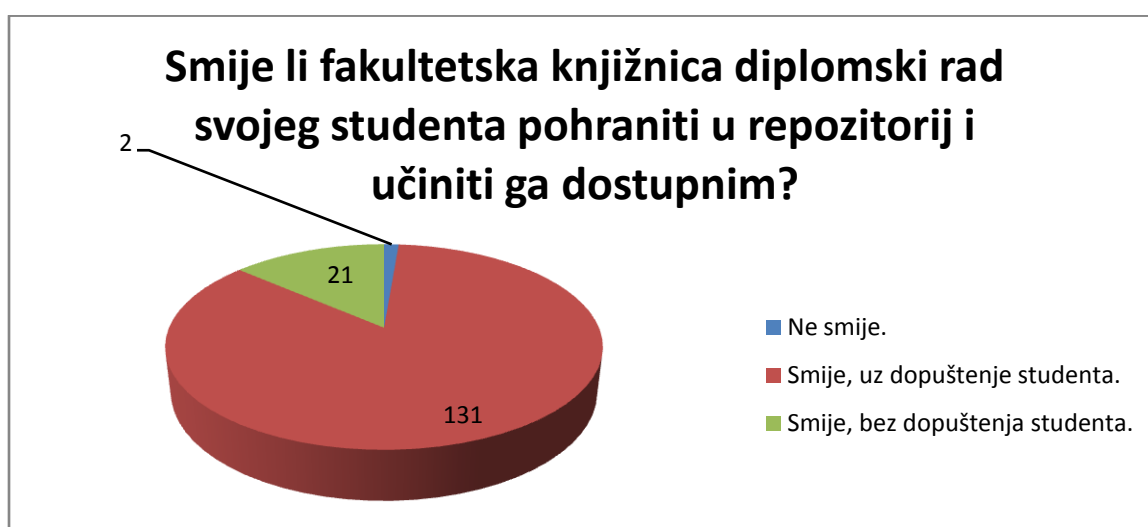
Sljedeća četiri pitanja tražila su od studenata da odgovore na pitanja o autorskom pravu i na taj način pokažu koliko ga zaista poznaju.

Prvo je pitanje glasilo: „Ako na knjizi piše da je umnožavanje zabranjeno, smije li je korisnik fotokopirati/skenirati?“. Ponuđeni su odgovori bili: „Uopće ne smije.“, „Smije samo dijelove, bez dopuštenja autora.“, „Smije cijelu knjigu, bez dopuštenja autora.“ te „Smije samo dijelove, uz dopuštenje autora.“ Točan odgovor, „Smije samo dijelove, bez dopuštenja autora.“ dalo je 23 studenta. Točan je odgovor dala 21 studentica te 2 studenta. 11 je studenata informacijskih i komunikacijskih znanosti koji su točno odgovorili na ovo pitanje. Na ovo je pitanje točan odgovor dalo i troje studenata kroatistike, dva studenta anglistike, dva studenta germanistike, dva studenta kojima je pedagogija navedena kao prva studijska grupa, jedan student češkog te dvoje dvopredmetnih studenata koji nisu naveli svoje studijske grupe. 17 studenata su studenti pete godine ili apsolvanti, četvero je studenata četvrte godine, dva studenta treće godine, a studenti prve i druge godine preddiplomskog studija nisu dali točan odgovor.

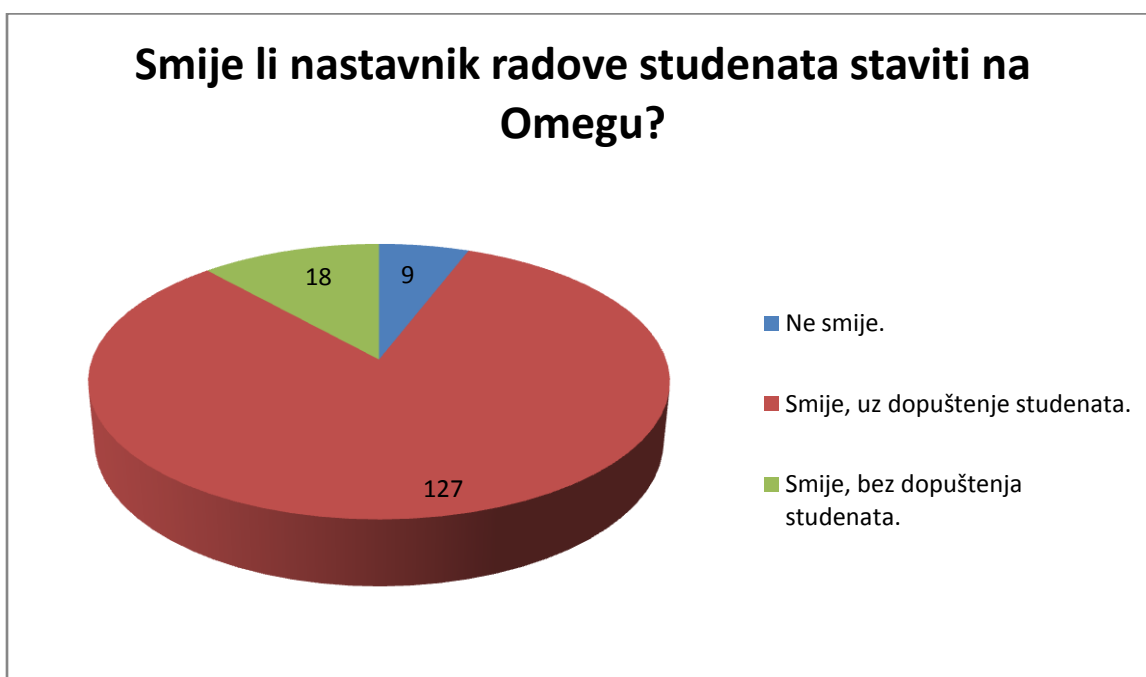
Grafikon 8

Drugo je pitanje glasilo: „Smije li fakultetska knjižnica diplomski rad svojeg studenta pohraniti u repozitorij i učiniti dostupnim?“. Ponuđeni su odgovori bili: „Ne smije“, „Smije uz dopuštenje studenta“, „Smije bez dopuštenja studenta“. Točan odgovor („Smije uz dopuštenje studenta“) dao je 131 student. Najviše točnih odgovora dali su studenti informacijskih znanosti, kroatistike i anglistike. Od ukupnog broja studenata koji su dali točan odgovor, njih 41 su studenti informacijskih i komunikacijskih znanosti. 41 kroatist od njih ukupno 52 također je dao točan odgovor na ovo pitanje. 14 studenata kojima je anglistika prva studijska grupa također je točno odgovorilo. Što se spola tiče, točno je odgovorilo 12 studenata te 119 studentica. Točan je odgovor dalo 90 studenata pete godine, 17 studenata četvrte godine, 18 studenata treće godine, 5 studenata druge godine te 1 student prve godine.

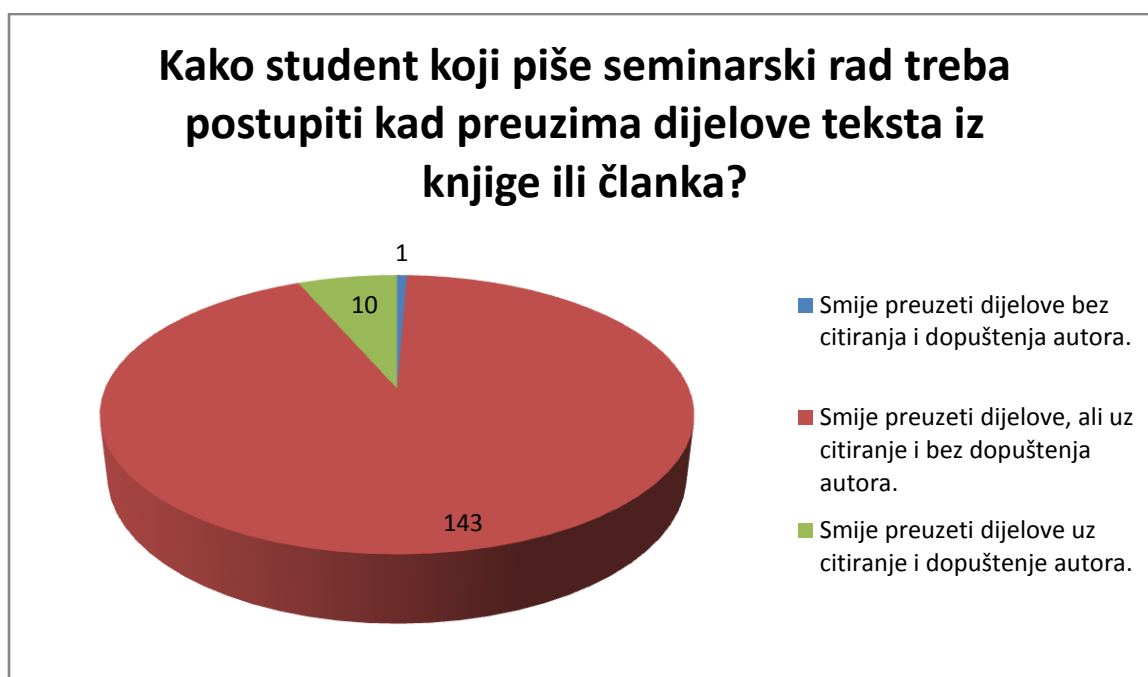
Grafikon 9

Na treće pitanje koje je glasilo: „Smije li nastavnik radove studenata staviti na Omegu?“ ponuđeni su bili sljedeći odgovori: „Ne smije“, „Smije, uz dopuštenje studenata“, „Smije, bez dopuštenja studenata“. Točan odgovor na ovo pitanje („Smije, uz dopuštenje studenata“) dalo je 127 studenata. 40 studenata informacijskih znanosti točno je odgovorilo na ovo pitanje, a najviše točnih odgovora dali su studenti kroatistike (47) te 12 studenata kojima je primarna studijska grupa anglistika. Na postavljeno je pitanje točno odgovorilo 13 studenata te 114 studentica. 91 student pete godine dao je točan odgovor. 13 od ukupno 18 studenata četvrte godine također je dalo točan odgovor; 19 studenata treće te 4 druge godine isto su odgovorili na postavljeno pitanje.

Grafikon 10

Posljednje je pitanje glasilo: „Kako student koji piše seminarski rad treba postupiti kad preuzima dijelove teksta iz knjige ili članka?“. Ponuđeni su odgovori bili: „Smije preuzeti dijelove bez citiranja i dopuštenja autora.“, „Smije preuzeti dijelove, ali uz citiranje i bez dopuštenja autora.“ te „Smije preuzeti dijelove uz citiranje i dopuštenje autora.“. Na ovo je pitanje točan odgovor bio: „Smije preuzeti dijelove, ali uz citiranje i bez dopuštenja autora.“ Taj je odgovor dala većina studenata – njih 143. 43 studenata informacijskih znanosti točno je odgovorilo na ovo pitanje. 49 studenata kojima je prva studijska grupa kroatistika također je dalo točan odgovor. Svi anketirani studenti koji su kao prvu studijsku grupu naveli anglistiku točno su odgovorili na postavljeno pitanje. Samo su 2 studenta dala netočan odgovor. Točno je odgovorilo i 127 studentica. Što se tiče godine studija, potpun odgovor dalo je 102 studenta završne godine studija, 16 studenata četvrte godine, 18 anketiranih studenata treće godine, te svi anketirani studenti druge (6) i prve (1) godine studija.

Grafikon 11

7.1. Rasprava

Grafikon 1 pokazuje zastupljenost pojedinih studijskih grupa u istraživanju pa je vidljivo da je najviše studenata kao prvu studijsku grupu navelo kroatistiku (52), zatim informacijske i komunikacijske znanosti (45), anglistiku (14), pedagogiju (6), a rusistiku, germanistiku, povijest umjetnosti, etnologiju i kulturnu antropologiju kao prvu studijsku grupu navelo je po 4 studenata. 21 student kao primarnu studijsku grupu nije naveo nijednu od ovih.

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 18 studenata te 136 studentica, kao što prikazuje Grafikon 2.

Iz Grafikona 3 vidljivo je da je od anketiranih studenata najviše njih na petoj godini studija ili apsolvenata (108). 20 je ispitanika treće godine, a njih 18 je na četvrtoj godini studija. 6 je studenata druge godine, dok je od studenata prve godine samo jedan student ispunio anketu, a jedan nije naveo godinu studija.

U istraživanje se krenulo s pretpostavkom da studenti Filozofskog fakulteta nisu upoznati s autorskim pravima. Međutim rezultati ankete pokazuju suprotno.

Prva skupina pitanja tražila je od studenata da procijene svoje poznavanje autorskog prava. 96 ispitanika izjavilo je da zna što je autorsko pravo, a oznaku © smatra da prepoznaje 100 studenata, što i nije baš puno, ali je u skladu s polaznom hipotezom.

Druga skupina pitanja trebala je ispitati stav koji studenti imaju o autorskom pravu. 47 studenata izjavilo je da uvijek razmišlja o tome krši li autorsko pravo, dok o istom pitanju nikada ne razmišlja njih 14. Od anketiranih studenata nijedan ne smatra da uopće nije potrebno brinuti o poštivanju autorskog prava. 75 ispitanika smatra da je veoma potrebno brinuti o poštivanju autorskog prava.

Treća skupina pitanja trebala je testirati znanje studenata na konkretnim pitanjima koja se tiču autorskog prava. Na prvo je pitanje točan odgovor dalo 23 studenta, što je slab rezultat jer pokazuje da studenti većinom smatraju da se dijelovi knjige smiju kopirati samo uz dopuštenje autora. Čak su i studenti informacijskih znanosti pokazali slabo znanje na ovom pitanju, samo ih je 11 točno odgovorilo na ovo pitanje. No, na ostala pitanja većina studenata dala je točne

odgovore pa je tako na drugo pitanje točno odgovorio 131 anketirani student, od čega 41 student informacijskih i komunikacijskih znanosti. Na drugom su mjestu po broju studenata koji su točno odgovorili kroatisti (41). Na treće je pitanje točno odgovorilo 127 studenata, od toga 40 anketiranih studenata informacijskih znanosti, ali nešto više kroatista, 47. Četvrto je pitanje pokazalo poznavanje autorskih prava kod studenata koje je bilo iznad očekivanja, čak 143 od ukupno 154 anketiranih studenata dalo je točan odgovor na ovo pitanje. Na ovom su pitanju najbolji rezultat postigli studenti informacijskih i komunikacijskih znanosti; 43 informatologa točno je odgovorilo na postavljeno pitanje. Iako je prvo pitanje pokazalo slabo poznavanje autorsko-pravnih pitanja, ostala su dala puno bolje rezultate. Krenulo se od pretpostavke da studenti informacijskih i komunikacijskih znanosti imaju više znanja o autorskim pravima od ostalih studijskih grupa Filozofskog fakulteta. Međutim, iako su činili većinu točnih odgovora u postavljenim pitanjima, ništa manje znanje nisu pokazali ni pripadnici ostalih studijskih grupa; većinom kroatisti i anglisti koji su ispunili anketu. U anketi su većinom sudjelovali studenti završne godine studija pa su činili većinu točnih odgovora. Međutim, kad se uspoređi ukupan broj studenata koji je sudjelovao u anketi s brojem pripadnika određenih grupa, možemo doći do zaključka da ne postoji velika razlika u poznavanju autorskog prava. U anketiranju je također sudjelovalo mnogo više studentica, (136). Pokazale su neznatno bolji rezultat u postavljenim pitanjima, osim u posljednjem u kojem je 16 od ukupno 18 studenata dalo točan odgovor, a 127 studentica.

8. Zaključak

Autorskopravna pitanja oduvijek su bila vrlo važna, a u današnje je vrijeme njihov značaj posebno velik zbog veće mogućnosti njihovog kršenja. Kao prvo; brojni su sadržaji dostupni na internetu-filmovi, glazba, razni programi koji bi se pri legalnoj kupnji morali skupo plaćati pa je jednostavnije i „isplativije“ besplatno ih preuzeti s interneta. Pritom su ugrožena prava osoba koje su vlasnici entiteta do kojih se na takav način dolazi. To se događa i s autorskim pravima koja obuhvaćaju pisana djela; kao što su knjige ili članci u časopisima. Međutim, dok primjerice filmovi služe zabavi, knjige, članci, diplomski radovi služe obrazovanju i napretku znanosti. Kako je pravo na obrazovanje jedno od temeljnih ljudskih prava, važno je da ono bude svima dostupno. To je posebno olakšano otvorenim pristupom kojeg zagovaraju različite inicijative i deklaracije, a koji se odnosi na to da oni koji to žele ili kojima je iz nekog razloga to potrebno, mogu pristupiti željenoj literaturi na besplatan i legalan način. Dva su načina na koja se to može ostvariti-samoarhiviranjem ili objavljuvanjem u elektroničkim časopisima. Tako studenti imaju besplatan i neometan pristup kvalitetnoj literaturi koja im je potrebna za učenje za ispite ili za pisanje različitih radova, pri čemu je važno da koriste citiranje kako bi postupali u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima. U otvorenom se pristupu koriste licencije koje omogućuju sklad u korištenju djela zaštićenih autorskim pravom. Kod pohrane radova studenata u repozitorij također je važno naglasiti da se mora tražiti njihova suglasnost. Zahvaljujući tehnologiji, koriste se i sustavi za učenje na daljinu; na Filozofskom je fakultetu to sustav Omega. Omega je korisna jer omogućuje profesorima da literaturu koja ja važna za obrazovanje studenata učine dostupnom. Također, na njoj se pohranjuju i seminari, zadaće i prezentacije koje studenti za kolegij moraju izrađivati. Ovdje su ponovno važna i prava studenata-nastavnika na Omegu ne smije stavljati njihove radove, ukoliko prethodno nije tražio dopuštenje. No, autorska prava nisu ugrožena samo na internetu. Još uvijek je vrlo prisutno i fotokopiranje literature potrebne za ispit. Takvo je fotokopiranje studentima dopušteno jer oni to čine za vlastite potrebe (pripremanje ispita) i njime ne ostvaruju komercijalnu korist, anjihove fotokopije nisu namijenjene ni pristupačne javnosti (prema članku 82. *Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima* „fizička osoba može reproducirati autorsko djelo na bilo koju podlogu ako to čini za privatno korištenje, kao i reproducirati autorsko djelo u obliku fotokopije i za drugo vlastito korištenje, koje nema izravno ili neizravno komercijalnu svrhu i nije namijenjeno ili pristupačno

javnosti.”)⁸⁹ Ovo su neka od pitanja koja se nameću kod problema autorskog prava, a koja se htjelo istražiti ovim diplomskim radom. Kako bi se ispitalo poznavanje navedenih problema, ali i stav studenata prema autorskom pravu i svijest o njegovoj važnosti, među studentima Filozofskog fakulteta provedena je anketa. Rezultati ankete pokazali su da studenti većinom smatraju kako poznaju autorsko pravo, odgovarajući na pitanja „Znate li što je autorsko pravo?“ - samo 5 studenata dalo je odgovor „Ne znam“ te „Znate li što znači oznaka ©?“, na koje je isti odgovor dalo 14 studenata. Kod pitanja o tome razmišljaju li prilikom kopiranja članka iz časopisa o tome krše li autorsko pravo, 91 anketirani student dao je odgovore „Većinom razmišljam“ i „Uvijek razmišljam“. Na pitanje o tome je li važno brinuti o poštivanju autorskog prava, 133 studenta odgovorilo je sa „Uglavnom jest potrebno“ i „Veoma je potrebno“. Relativno visok postotak navedenih odgovora upućuje na to da kod studenata postoji svijest o njegovoj važnosti. Cilj posljednje skupine pitanja bio je provjeriti stvarno poznavanje autorskog prava kod studenata. Samo je prvo pitanje („Ako na knjizi piše da je umnožavanje zabranjeno“) pokazalo nešto slabije rezultate; većina studenata (74) dala je odgovor „Uopće ne smije“, iako to redovito rade prilikom prikupljanja literature za ispite, seminare i slično. Ostala tri pitanja su dala jako dobre rezultate; na pitanje „Smije li fakultetska knjižnica diplomski rad svojeg studenta pohraniti u repozitorij i učiniti ga dostupnim?“, točan odgovor dao je 131 student, na pitanje „Smije li nastavnik radove studenata staviti na Omega?“ 127 studenata, a na posljednje pitanje („Kako student koji piše seminarski rad treba postupiti kad preuzima dijelove teksta iz knjige ili članka?“) točno je odgovorilo 143 anketirana studenta. Studenti su, dakle, u posljednjoj skupini pitanja pokazali da poznaju autorsko pravo u praksi i time opovrgnuli polaznu hipotezu ovog rada koja je tvrdila suprotno.

⁸⁹Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14. Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306987.html> (15.12.2015.)

9. Literatura:

1. Baze podataka. Knjižnica Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
Dostupno na: <http://knjiznica.ffzg.unizg.hr/baze>
2. Bethesdastatement on openaccesspublishing.
Dostupno na: <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>
3. Budapestopenaccessinitiative.
Dostupno na: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/read>
4. Fabris, M. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorska disertacija. Zagreb : Filozofski fakultet, 2014.
5. Gliha, I. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima : uvodne napomene, tekst zakona, stvarno kazalo, tekst obrazloženja uz Konačni prijedlog zakona. Zagreb: Narodne novine, 2004.
6. Hebrang Grgić, I. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama u hrvatskim znanstvenim časopisima i digitalnim repozitorijima : doktorska disertacija. Zagreb : Filozofski fakultet, 2009.
7. Henneberg, I. Autorsko pravo. Zagreb : Informator, 1996.
8. Hobbs, R. Copyrightclarity : how fair use supportsdigitallearning. ThousandOaks, Calif. : Corwin, c2010.
9. Horvat, A. ; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Prvo elektroničko izdanje. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2013.
10. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu.
Dostupno na: <http://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija>
11. Klasnić, K. Stavovi studenata Filozofskog fakulteta o Omegi : diplomski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2007.
12. Lasić-Lazić, J. ; Banek Zorica, M. ; Špiranec, S. Repozitoriji digitalnog obrazovnog materijala kao sastavnica kvalitete suvremenih koncepata obrazovanja. // Edupoint časopis, 5(2005).
Dostupno na: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/33/clanci/1>
13. O Omegi. Sustav učenja na daljinu Omega.
Dostupno na: <https://omega.ffzg.hr/mod/page/view.php?id=3274>

14. O repozitoriju. Repozitorij Filozofskog fakulteta.
Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/information.html>
15. Opća deklaracija o ljudskim pravima.
Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Deklaracijaljip.pdf>
16. Otvoreni pristup.
Dostupno na: <http://www.eprints.org/openaccess/briefing-paper/Croatian.pdf>
17. Petrak, J. Otvoreni pristup: put k znanju kao javnom dobru. // 13. i 14. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama / uredile Tea Grašić-Kvesić i Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.
18. Reda, J. Report on the implementation of Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society (2014/2256(INI)) / rapporteur Julia Reda.
Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A8-2015-0209+0+DOC+PDF+V0//EN>
19. Silobrčić, V. Slobodan pristup ocijenjenim znanstvenim informacijama : moguća budućnost informiranja znanstvenika. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 50, 1 / 2(2007).
20. Strategija e-učenja. Sveučilište u Zagrebu.
Dostupno na: https://www.vef.unizg.hr/e-ucenje/strategija_e-ucenja.pdf
21. Vrana, R. Digitalni repozitoriji ustanova : moguće rješenje problema trajne pohrane i pristupa znanstvenim radovima. // 12. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredila SanjicaFaletarTanacković. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009.
22. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14.
Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306987.html>
23. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima. // 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13.
Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html

10. Prilog: anketa

Kroz sljedeća 2 pitanja procijenite svoje poznavanje autorskog prava ocjenom od 1 do 3, pri čemu 1 označava odgovor „Ne znam“, 2 „Znam otprilike“, a 3 „Znam u potpunosti“.

1. Znete li što je autorsko pravo?	1	2	3
2. Znete li što znači oznaka ©?	1	2	3

Kroz sljedeća 2 pitanja izrazite svoj stav o poštivanju autorskog prava.

1. Razmišljate li, kada, na primjer, za potrebe seminarskog rada kopirate neki članak iz časopisa, o tome kršite li autorsko pravo?
 - a. Nikada ne razmišljam.
 - b. Većinom ne razmišljam.
 - c. Razmišljam ponekad.
 - d. Većinom razmišljam.
 - e. Uvijek razmišljam.
2. Smatrate li da je potrebno brinuti o poštivanju autorskog prava?
 - a. Uopće nije potrebno.
 - b. Uglavnom nije potrebno.
 - c. I jest i nije potrebno.
 - d. Uglavnom jest potrebno.
 - e. Veoma je potrebno.

U sljedećim pitanjima označite odgovor koji smatrate točnim.

1. Ako na knjizi piše da je umožavanje zabranjeno, smije li je korisnik fotokopirati/skenirati?
 - a. Uopće ne smije.
 - b. Smije samo dijelove, bez dopuštenja autora.
 - c. Smije cijelu knjigu, bez dopuštenja autora.

- d. Smije samo dijelove, uz dopuštenje autora.
-
- 2. Smije li fakultetska knjižnica diplomski rad svojeg studenta pohraniti u repozitorij i učiniti dostupnim?
 - a. Ne smije.
 - b. Smije, uz dopuštenje studenta.
 - c. Smije, bez dopuštenja studenta.
 - 3. Smije li nastavnik radove studenata staviti na Omegu?
 - a. Ne smije.
 - b. Smije, uz dopuštenje studenata.
 - c. Smije, bez dopuštenja studenata.
 - 4. Kako student koji piše seminarski rad treba postupiti kad preuzima dijelove teksta iz knjige ili članka?
 - a. Smije preuzeti dijelove bez citiranja i dopuštenja autora.
 - b. Smije preuzeti dijelove, ali uz citiranje i bez dopuštenja autora.
 - c. Smije preuzeti dijelove uz citiranje i dopuštenje autora.